

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTS

Starptautiska zinātniska konference

Indivīds, sabiedrība un vara Baltijas reģiona vēstures lūzuma punktos

Konferences referātu tēzes

2021. gada 14. un 15. oktobrī

Rīgā, Kalpaka bulvārī 4 / Tiešraide LU tīmekļvietnē

Individual, Society, and Power at the Turning Points in the History of the Baltic Region

International scientific conference

Abstracts

Rīga, 14–15 October 2021

Rīga: Latvijas Universitāte, 2021

Anotācija

Krājums apvieno konferencē “Indivīds, sabiedrība un vara Baltijas reģiona vēstures lūzuma punktos” nolasīto referātu tēzes. Latvijas, Lietuvas, Igaunijas un Polijas vēsturnieku, sociologu, teologu un juristu ziņojumos piedāvāts paraudzīties uz plašu parādību loku, kas bijušas novērojamas un ietekmējušas vēstures lūzuma punktus: sociālās kontroles mehānismu darbību, to daudzveidību un ietekmi uz indivīdu, sabiedrību un valsts politiku; etnisko grupu lomu, vietu Latvijā; Eiropas sava laika politisko centru un Latvijas teritorijas kontaktiem, to rezultātā radušos kultūras, prasmju un reliģisko strāvojumu mijiedarbību.

Konference tiek organizēta un šīs tēzes sagatavotas VPP “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai”, projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturisku lūzumu posmos” ietvaros.

Annotation

The collection includes the abstracts of the conference “Individual, Society, and Power at the Turning Points in the History of the Baltic Region”. The reports of historians, sociologists, theologians, and lawyers from Latvia, Lithuania, Estonia, and Poland offer a look at a wide range of phenomena that have been observed and influenced the turning points of history: the function of social control mechanisms, their diversity and their impact on individuals, society, and public policy; the role and place of ethnic groups in Latvia; the contacts of the political centres of Europe and the territory of Latvia, which resulted in the interaction of culture, skills, and religious currents.

The conference is organised and this collection of abstracts is prepared in the framework of the State Research Programme “Latvian Heritage and Future Challenges for the Country’s Sustainability”, project No. VPP-IZM-2018/1-0018 “Interaction between the individual, the society, and the state in process of the history of Latvia: conflicting values and formation of shared values during historical turning points”.

Konferences redkolēģija: *Kristīne Beķere, Ginta Ieva Bikše, Daina Bleiere, Anita Čerpinska, Jānis Lazdiņš, Vladislavs Volkovs, Guntis Zemītis*

Krājuma sastādītāja: *Kristīne Beķere*

Angļu val. redaktore un tulkotāja: *Antra Legzdiņa*

Tehniskā redaktore: *Elita Egle*

Par tēžu saturu atbild autori

SATURS

Ieva Ose	Dažas atziņas par Latvijā atrastām vēlo viduslaiku un agro jauno laiku tekstila plombām / Some Insights on Late Medieval and Post-Medieval Lead Cloth Seals Found in Latvia	5
Mārīte Jakovļeva	Dzimtbūšana Kurzemes un Zemgales hercogistē – daži mazāk zināmi aspekti / Serfdom in the Duchy of Courland and Semigallia: Some Lesser Known Aspects	7
Tatjana Bogdanoviča	Polonizācijas process Inflantijā 17. gs.: Plāteru dzimtas piemērs / The Process of Polonisation in Inflanty in the 17th Century: Example of the Plater Family	9
Anita Čerpinska	Rīgas rāte kā pilsētas pārvaldes iestāde 18. gadsimtā / Riga Town Council as a Town Administration Institution in the 18th Century	11
Tomašs Pudlockis (Polija)	Vai nezināma vieta? <i>Letonika</i> Polijas Zinātņu akadēmijas Zinātnes arhīvā un Polijas Zinātņu un mākslas akadēmijā Krakovā / Unknown Field? Latvian Studies in the Archives of Science of the Polish Academy of Sciences and the Polish Academy of Sciences and Arts in Krakow	13
Guntis Zemītis	Stabilitātes jēdziens drošībā: Latvijas vēstures piemērs / The Concept of Stability in the Context of Security: the Case of the History of Latvia	14
Uldis Krēsliņš	Latvijas iekšējā politiskā drošība: apdraudējumi, risinājumi, neveiksmes un sasniegumi, 1919–1923 / Latvia's Internal Political Security: Threats, Solutions, Failures, and Achievements, 1919–1923	16
Andrejs Gusačenko, Igors Kopitins (Igaunija)	Krievu militārās emigrācijas bruņotas intervences vīzijas PSRS 20. gs. 20. gadu nogalē: Baltijas konteksts / Vision of Foreign Intervention in USSR as Planned by Russian Military Emigres in the Late 1920s: The Baltic Context	18
Arto Olls (Igaunija)	Igaunijas un Latvijas jūras spēku sadarbība starpkaru periodā, 1920–1940 / Estonian and Latvian Naval Collaboration During the Interwar Period, 1920–1940	20
Ginta Ieva Bikše	Spānijas pilsoņu kara dalībnieki internēto nometnēs Francijā: Latvijas pilsoņu un latviešu piemērs (1939–1941) / Spanish Civil War Participants in the Internment Camps in France: The Latvian Case (1939–1941)	22
Maikls Louders (Lielbritānija)	Latvijas vēstures problēmas: uzsvars uz Hruščovu kā Latvijas nacionālkomunistu tīrīšanu vaininieku / Problems of Latvian History: Fixation on Khrushchev as the Culprit of the Purge of the Latvian National Communists	24
Daina Bleiere	Komjaunatnes funkcionāri kā pārmaiņu aģenti (20. gs. 70. gadi)? / Komsomol Functionaries in the 1970s as Agents for Change?	26
Dzintars Ērglis	Kompartijas un padomju vietējās elites veidošanās un tās uzraudzība: Dundagas rajona piemērs (1950–1956) / Formation of the Communist Party and the Soviet Local Elites and their Supervision: Example of the Dundaga District (1950–1956)	28

Sauļus Grībkauskis (Lietuva)	Teritoriālās plānošanas politika padomju Latvijā un Lietuvā 20. gs. 60. gados: lēmumu pieņemšana, institūcijas un iesaistītie / Policy of Territorial Planning in Soviet Latvia and Lithuania in the 1960s: Decision Making, Institutions, and Actors	30
Zenta Broka-Lāce	Politikas ietekme uz arheoloģiskajiem pētījumiem Padomju Latvijā / Impact of Politics on Archaeological Research in Soviet Latvia	32
Jānis Lazdiņš	Jāņa Pliekšāna pārdomas par laimi Raiņa filozofijā / Jānis Pliekšāns' Reflections on Happiness in Rainis' Philosophy	34
Svetlana Kovaļčuka	Pareizticīgie latvieši un J. Samarina Labdarības izglītības fonds (no 1876. līdz 1915. gadam) / Orthodox Latvians and J. Samarin Charitable Educational Foundation	36
Valdis Tēraudkalns	Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dalība Pasaules baznīcu padomē 20. gs. 60. un 70. gados: logs uz "brīvo pasauli" vai padomju "maigās varas" izpausme? / Participation of the Latvian Evangelical Lutheran Church in the World Council of Churches in the 1960s–1970s: A Window to the "Free World" or an Expression of the Soviet "Soft Power"?	38
Aija Jansone	Latgales katoļu liturģisko tekstiliju un vietējo rokdarbnieču sinerģija / Synergy Between the Catholic Liturgical Textiles of Latgale and the Local Craftswomen	40
Ineta Lipša	Vardarbība pret sievietēm 1905. gada revolūcijā un tās atspoguļojums presē, 1905–1940 / Violence Against Women in the 1905 Revolution and Its Coverage in the Press, 1905–1940	42
Irēna Saleniece	Dienvidastrumu Latvijas iedzīvotāju identitātes reprezentācija vēstures avotos (1920–2020) / Representation of the Identity of the Population of South-Eastern Latvia in Historical Sources (1920–2020)	44
Renāte Blumberga	Lībiešu "izdzīšanas laiks" Pirmā pasaules kara gados / The Livonian "Expulsion Time" During the First World War	46
Tomašs Otockis (Polija)	Poļu minoritāte demokrātiskajā Lietuvā (1918–1926) un demokrātiskajā Latvijā (1918–1934): salīdzinājuma mēģinājums / Polish Minority in Democratic Lithuania (1918–1926) and Democratic Latvia (1918–1934): Attempted Comparison	48
Vladislavs Volkovs	Ekonomiskā vide Latvijā: ētisko un etnisko vērtību mijiedarbība / Economic Environment in Latvia: Interaction of Ethical and Ethnic Values	50
Konferences programma		52

Dažas atziņas par Latvijā atrastām vēlo viduslaiku un agro jauno laiku tekstila plombām*

Latvijā vēlo viduslaiku un agro jauno laiku arheoloģiskajos izrakumos Rīgā un Kuldīgā, kā arī Bauskas, Cēsu un Turaidas mūra pilī vairākkārt atrastas svina plombas. No tām daži atradumi publicēti periodiski izdotajos arheologu atskaišu krājumos (ASM 1977; 1982/83; 1986–1989; APL 2010/11 u. c.), kur tās īsi apzīmētas par preču plombām, reizēm norādot, ka tās ir liecības par tirdzniecību. Plombu veido divas plānas ripiņas, kuras savieno šaura josliņa. Latvijas atradumiem ripiņu diametrs ir robežās no pusotra līdz 3 cm, un lielākoties plombas atrastas salocītas uz pusēm un sakniedētas. To abās pusēs ir sekli iespaidumi – ģerboņi, citi attēli, burti vai skaitļi. Latvijas arheologi līdz šim svina plombas nav tuvāk pētījuši, nav noteikts ne to vecums, ne izcelsme, ne pielietojuma veids.

Turpretī angļu, vācu, beļģu, ungāru u. c. valstu arheologi beidzamajos gadu desmitos svina plombām velta arvien vairāk uzmanības, publikācijās uzsverot, ka līdz pat 17. gs. ar svina plombām marķēja gandrīz vienīgi auduma baķus, kas bija paredzēti starptautiskajai tirdzniecībai; toties vēlāk tās izmantotas arī citu preču plombēšanai. Atbilstoši pielietojuma veidam šīs senlietas sauc par tekstila jeb auduma plombām (angļu val. – *cloth seals, lead cloth seals*; vācu val. – *Tuchplomben, Tuchmarken, Tuchsiegel*). Pētnieki ir noskaidrojuši, ka plombu marķējums norāda preces izcelsmes vietu un ir bijis kvalitātes apstiprinājums, bet reizēm plombu lietoja arī krāsojuma vai auduma garuma apzīmēšanai. Izmantojot literatūru, tika mēģināts noteikt Latvijas atradumu izcelsmes vietas – iespējams, ka Cēsu plomba ar heraldisko liliju atceļojusi no Turnē (*Tourai*) pilsētas Beļģijā, Bauskas plomba ar heraldisku ērgli nāk no Lībekas vai kādas citas vācu pilsētas, bet Kuldīgas un Turaidas atradumi ar īpašuma zīmēm varētu būt ārzemju audumu tirgotāju uzspiests apliecinājums auduma kvalitātei. Latvijas atradumi datējami ar 16.–17. gadsimtu.

Plombu izcelsmes pētījumos liela nozīme ir rakstīto vēstures avotu ziņām. Līdz šim izdevies atrast dažas norādes Rīgas amatnieku šrāgās – jau 1383. gadā izdoti noteikumi amatam, kas vāciski saukts *Lakenscherer*. Pēc viduslejasvācu vārdnīcā atrodamā skaidrojuma tas atbilst *wantsnider. Wandschneider* jeb *Gewandschneider* – tā vācu viduslaiku pilsētās sauca ārzemju audumu tirgotājus. Viņi no importa auduma baķiem nomērīja un nogrieza gabalus pārdošanai mazumtirgotājiem vai amatniekiem. Minētajās Rīgas šrāgās uzskaitītas četras pilsētas, no kurām ievestus audumus meistara amata pretendents vajadzēja mācēt sagriezt un salocīt. Tās ir Flandrijas pilsētas Brige (*Brugesch*), Ipra (*Ypersch*) un vēl divas vietas, kuras vēl nav atšifrētas (*Thomasch, Cumesch*). Tas ļauj domāt, ka Rīgā vai citur Latvijas teritorijā varētu tikt atrastas arī šajās pilsētās audumu baķiem uzspiestas plombas.

Svina plombas Latvijā ir nozīmīgs informācijas avots gan arheologiem, gan citu nozaru pārstāvjiem, tāpēc to izpēte būtu jāturpina.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Some Insights on Late Medieval and Post-Medieval Leaden Cloth Seals Found in Latvia

In Latvia, several leaden seals have been found in archaeological excavations in late medieval and early modern cities and castles. About a dozen finds have been published in periodical reports of Latvian archaeologists (ASM 1977; 1982/83; 1986–1989; APL 2010/11, etc.), where they are briefly marked as seals of goods, sometimes indicating that they are evidence of trade. These are finds from Riga and Kuldīga town, as well as from Bauska, Cēsis, and Turaida castles. The seal consists of two thin discs connected by a narrow strip. For Latvian finds, the diameter of the discs ranges from one and a half to 3 cm, and here the seals were mostly found folded in half and riveted. They have pressed signs on both sides – coats of arms, other images, letters, or numbers. Until now, Latvian archaeologists have not studied lead seals in more detail, and their age, place of origin etc. have not been determined.

In contrast, English, German, Belgian, Hungarian, a.o. archaeologists have been paying more and more attention to lead seals in recent decades. They emphasise that until the 17th century, lead seals were used to mark almost only textiles for international trade, but later they were used to seal other goods as well. According to the type of use, they are called textile or cloth seals (in German – *Tuchplomben*, *Tuchmarken*, *Tuchsiegel*). The seal marking indicated the place of origin of the goods and was a confirmation of quality, but sometimes the seal was also used to indicate the dye or length of the fabric. An attempt was made to determine the origin of Latvian finds, basing on literature: it is possible that the Cēsis seal with a heraldic lily comes from Tournai in Belgium, the Bauska seal with a heraldic eagle – from Lübeck or another German city, and the Kuldīga and Turaida seals could be a declaration of fabric quality imposed by foreign fabric traders. These cloth seals date back to the 16th–17th centuries.

Information from written historical sources is important in the research on the origin of seals. So far, some references were found in Riga craftsmen's regulations – already in 1383 there were issued regulations for a position called *Lakenscherer* in German. According to the explanation found in the Middle Low German dictionary, it corresponds to *wantsnider*. *Wandschneider* or *Gewandschneider* referred to foreign fabric traders in German medieval towns. They cut pieces from imported cloth bales for sale to retailers or artisans. The candidate for the position of master had to demonstrate the skill of cutting and folding fabrics imported from four cities listed in the abovementioned Riga regulation. These are Flemish cities Bruges, Ypres and two other sites not yet deciphered – *Thomasch* and *Cumesch*. This suggests that in the future late medieval cloth seals from these cities could be found in Riga or elsewhere in Latvia.

Leaden cloth seals found in Latvia are an important source of information for both archaeologists and other researchers, and hence studies of them should be continued.

Dzimtbūšana Kurzemes un Zemgales hercogistē – daži mazāk zināmi aspekti*

Dzimtbūšana ir viens no fenomeniem, kas būtiski ietekmējuši latviešu tautas vēsturisko apziņu. Savulaik baltvācu publicista un apgaismotāja Garlība Merķeļa (1769–1850) radītais mīts par 600 gadu ilgo latviešu verdzību ir dziļi iesakņojies un sastopams vēl mūsdienās. Tādējādi vēsturiskā aina tiek krāsota vien tumšās krāsās, turklāt bez telpiskās un hronoloģiskās izšķirības. Līdzšinējā historiogrāfija pārsvarā pievērsusies ne tik daudz dzimtbūšanas analīzei, cik Apgaismības laikmeta autoru darbu un ieguldījuma dzimtbūšanas atcelšanas procesā vērtējumam. Tikai pēdējos gados sākusies dažādu ar dzimtbūšanas sistēmu saistītu aspektu padziļināta pētniecība, izmantojot arhīvos un citās atmiņu institūcijās saglabājušos vēstures avotus.

Neapšaubot dzimtbūšanas sistēmas negatīvo vērtējumu no mūsdienu morāli ētiskā skata punkta, tomēr rodas likumsakarīgs jautājums, vai tiešām situācija arī Kurzemē un Zemgalē latviešu zemniekiem bija tāda, kādu to aprakstīja Merķelis – pazemojumi, verdziskas bailes no vāciešiem, alkoholisms un bēgšana uz citiem apgabaliem nesamērīgo kļūdu dēļ –, un kādu to redzēja zemnieki? Tāpēc ir svarīgi ielūkoties gan laikabiedru polemikā ar Merķeli, gan arī vēstures avotos, kas atrodami Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LNA LVVA).

Veicot pētījumus LNA LVVA, autorei izdevies atrast līdz šim nezināmus avotus, kas paver daudz krāsaināku ainu uz tā laika ikdienas dzīvi un notikumiem Kurzemes hercogistē. Kā vienu no lielākajiem pārsteigumiem var minēt brīvo ļaužu iesniegumus gan hercogiem, gan arī muižniekiem ar lūgumu pieņemt tos par dzimtcilvēkiem, kas saglabājušies no 18. gadsimta otrās puses. Tāpat arī Kurzemes hercogistē parādās tāda interesanta detaļa kā dzimtcilvēka uzticības zvērests. Arī zemnieku bēgšanas iemesli sastopami visdažādākie – ne tikai pārmērīgi smagie darba apstākļi, bet arī visnotaļ sadzīviski, kas ļauj iegūt plašāku skatījumu arī uz migrācijas problēmu apskatāmajā laikā. Bez tam arī zināmi gadījumi, kad zemnieki sasnieguši tik lielu turības pakāpi, ka izpirkušies no dzimtbūšanas.

Pētījumi liecina, ka līdzšinējais skatījums uz agrariem jaunajiem laikiem kā latviešu totālas verdzības laikmetu ir pārāk vienpusīgs, un jo plašāki būs attiecīgā laikmeta pētījumi, jo vieglāk mēs spēsim atbrīvoties no cietēju nācijās mazvērtības kompleksa vismaz attiecībā uz iepriekšējiem vēstures periodiem.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 "Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos" ietvaros.

Serfdom in the Duchy of Courland and Semigallia: Some Lesser Known Aspects

Serfdom is one of the phenomena having significantly influenced the historical consciousness of the Latvian people. The myth of 600 years of Latvian slavery, once created by the Baltic German publicist and enlightener Garlieb Merkel (1769–1850), is deeply rooted and still exists today. A historical scene has been created by using only dark colours, and moreover, without any spatial or chronological distinction. Formerly, historiography has mostly focused on evaluation of the works by Enlightenment authors and their contribution to the process of abolition of serfdom, but not so much on the analysis of serfdom. Only in recent years, in-depth research into various aspects of the system of serfdom has been started, basing on historical sources preserved in archives and other memory institutions.

Without questioning the negative assessment of the serfdom system from the modern moral and ethical point of view, a natural question arises, whether the situation for Latvian peasants in Courland and Semigallia was actually as described by Merkel – humiliation, servile fear of Germans, alcoholism and flight to other areas due to disproportionate corvée labour – and how did peasants see it? Therefore, it is important to look into both the polemics of contemporaries with Merkel and the historical sources stored in the Latvian State Archives of the National Archives of Latvia (*LNA LVVA*).

By conducting research at *LNA LVVA*, the author has managed to find hitherto unknown sources, which opens a much more colourful picture of everyday life and events in the Duchy of Courland at that time. One of the biggest surprises are applications by free people, having been preserved from the second half of the 18th century, to both dukes and estate owners with the request to accept them as serfs. Also, in the Duchy of Courland, an interesting detail appears like the oath of allegiance of a serf. Various reasons for flights of farmers are encountered – not only excessively difficult working conditions, but also quite ordinary, social ones, which allows to grasp a broader view of the migration problem at the time. In addition, cases are known when peasants have reached such a degree of prosperity that they have bought off themselves from serfdom.

According to research, the current view of the early modern period as the age of total slavery of Latvians is too one-sided, and the more extensive the research of the respective era, the easier we will be able to get rid of the inferiority complex of a suffering nation, at least concerning previous historical periods.

Polonizācijas process Inflightijā 17. gs.: Plāteru dzimtas piemērs*

Neraugoties uz ievērojamu skaitu pētījumu par polonizācijas tēmu, polonizācijas process kā vēsturiskā parādība netiek pētīts, turklāt nav izstrādāta polonizācijas definīcija.

Tomēr polonizācijai līdzīgi procesi, piemēram, romanizācija, ģermānizācija, rusifikācija, ir plaši pētīti zinātniskajā literatūrā. Šo pētījumu analīze un salīdzinājums liecina, ka šo procesu pamatā bija etnoģenēzes procesi, kas ietvēra etnisko apvienošanu. Pēc formas tā varētu būt integrācija vai asimilācija. Abām formām ir līdzīgie priekšnosacījumi: noteikta teritorija, ilgstoši starpkultūru kontakti, vienas kultūras dominance par citām. Taču rezultāts ir dažāds, integrācijas gadījumā vājāka kultūra pārņem dominējošās iezīmes, savukārt asimilācija paredz identitātes transformāciju.

Pētījumi rāda, ka Žečpospolitas teritorijā aktīva polonizācija sākās uzreiz pēc Lietuvas un Polijas apvienošanās. Tomēr pats process aizsākās Polijas karalistē daudz agrāk. Balstoties uz historiogrāfijas un avotu pētījumiem, var secināt, ka polonizācijas process, bija spontāns un nekontrolējams, taču atsevišķos gadījumos ir iespējams noverot Žečpospolitas valdības iejaukšanos.

1561. Livonijas teritorijas daļa, kas atradās ziemeļos no Daugavas labā krasta, tika pievienota Lietuvas lielkņazistei. Bet pēc Ļubļinas savienības noslēgšanas tā kļuva par ūnijas daļu kā Inflightijas province. Aktuāls kļuva jautājums par šīs teritorijas integrēšanu Žečpospolitā.

Polonizācijas procesa uzmanības centrā bija vācu muižniecība. Viena no ietekmīgākajām Inflightijas dzimtām bija Plāteru ģimene.

Plāteru arhīva, kā arī Dinaburgas jezuītu arhīva dokumentu un citu avotu analīze parādīja, ka galvenie polonizācijas aģenti bija:

- 1) Romas katoļu baznīca, kuru pārstāvēja gan priesteri, gan jezuītu ordenis
- 2) Ģimenes locekļi – laulības ar katoļu ģimeņu pārstāvjiem
- 3) politiskie aģenti (Plāteru dažāda veida un rakstura politiskie kontakti)

ka Plāteru ģimenes polonizāciju ietekmēja, bija vērojams arī zināms spiediens no centrālās valdības puses. Lai gan Latvijas historiogrāfija tika uzskatīts, ka Plāteru dzimtas polonizāciju ietekmēja jezuītu ordenis, avoti liecina, ka šajā procesā sava loma bija visiem iepriekšminētiem aģentiem, savukārt Plāteru ģimenes konfesijas maiņu ietekmēja bīskaps N. Poplavskis.

Dokumentu analīze parādīja, ka 17. gadsimtā polonizācijas procesam Inflightijā bija integrācijas raksturs, jo patlaban nav pierādījumu par Plāteru dzimtas pārstāvju pašapziņas transformāciju.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 "Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos" ietvaros.

The Process of Polonisation in Inflanty in the 17th Century: Example of the Plater Family

Despite a significant amount of research on the topic of Polonisation, the process of Polonisation is not considered as a phenomenon, and no definition of Polonisation has been developed yet.

However, processes like Polonisation, such as Romanisation, Germanisation, Russification, have been widely studied in the scientific literature. Analysis and comparison of these studies show that these processes were based on processes of ethnogenesis, which included ethnic unification. In form, it could be integration or assimilation.

Studies have shown that active Polonisation began on the territory of the Polish–Lithuanian Commonwealth immediately after the unification of Lithuania and Poland. However, in the Kingdom of Poland this process began much earlier. Based on the data of historiography, it can be concluded that the process of Polonisation in the Polish–Lithuanian Commonwealth was of an integration nature. This was partly a spontaneous process, and partly a planned policy of the government of the Polish–Lithuanian Commonwealth.

Part of the territory of Livonia was annexed to the Grand Duchy of Lithuania in 1561, and after the conclusion of the Union of Lublin it became part of the Commonwealth as the province of Inflanty. An important issue was integrating this territory into the Commonwealth, since in cultural terms Inflanty was very different from the Polish and Lithuanian states.

The focus of the Polonisation process was the German nobility. One of the most influential Inflanty families was the Plater family.

Analysis of documents from the Platers' archive, as well as from the archives of the Jesuits of Dinaburg and other sources showed that the main agents of Polonisation were the Roman Catholic Church, both priests and the Jesuit order, as well as the family – marriages with representatives of Catholic families, as well as political contacts of Platers.

Information from various sources indicates that Polonisation of the Plater family was influenced by contacts of a different kind, although there was some pressure from the central government. The Catholic bishop N. Poplavsky had a great influence on the family, and until now it was believed in Latvian historiography that Jesuits influenced the change in the confessional affiliation of the family. Analysis of the documents showed that the process of Polonisation in the 17th century was of an integration nature, since no transformation in the perception of oneself was revealed among the seven Platers.

The analysis of the documents showed that the process of polonization in the 17th century was of an integrative nature, as no transformation of self-perception was revealed to Plater.

Rīgas rāte kā pilsētas pārvaldes iestāde 18. gadsimtā*

Agro jauno laiku vāciski runājošajā telpā rāte bija pilsētas pārvaldes orgāns. Padoties Krievijas impērijai 1710. gadā, Rīga saglabāja savu teritoriju, pārvaldes formu, privilēģijas un ieražas. Līdz ar to saglabāja arī rāti, tās uzbūvi un darbības principus, kurus mantoja no pakļautības laika Zviedrijas Karalistei.

Rāti veidoja četri birģermeistari un 14 rātskungi (maksimums 16). Vakantās vietas rātē aizpildīja Lielās ģildes locekļi vai rātes darbinieki, bet vēlējami bija paši rātskungi. Bija ģimenes, kurās piederību rātei mantoja. Atklāts paliek jautājums, cik lielā mērā viņi mantoja atbildības sajūtu pret pilsētu un kopienu, un cik lielā mērā – zināšanas personīgu un draugu interešu kārtošanai.

Rātei bija pakļauta pilsētas tiesu sistēma, kur tiesnešu lomu pildīja rātskungi. Apelācijas iestāde šo tiesu instanču spriedumiem bija rāte. Tomēr šīs tiesas nenodarbojās tikai ar juridiskiem jautājumiem, tās skatīja arī administratīvās lietas.

Rātē svarīga funkcija bija deleģēta kvartālu uzraugiem (*Quartierherren*). Viņi rūpējās par Krievijas impērijas karaspēka izvietojumu pilsētā, kā arī attiecību regulēšanu starp karavīriem un to izmitinātājiem – vietējiem iedzīvotājiem. Tobrīd kazarmu skaits bija neliels, un militārpersonas izvietoja civiliedzīvotāju mājās.

Visa rātes dokumentācija atradās virskancelejas (virsssekretārs, arhivārs un četri tiesu sekretāri) un zemākās kancelejas (virsnotārs un četri notāri) pārziņā.

Pirmās desmitgades pēc padošanās Krievijas impērijai pilsēta vēl izjuta mēra un karadarbības sekas. Līdz ar to rāte risināja tā brīža aktuālākos jautājumus – kā apmierināt Krievijas prasības pēc naudas līdzekļiem, karaspēka apgādi un izvietojumu, un kā sabalansēt šīs ‘centra’ prasības ar pilsētas trūcīgo budžetu.

Rāte ļoti jūtīgi uztvēra virsinspektora Iļjas Isajeva iecelšanu. Krievijas impērija uzticēja virsinspektoram sekot līdz Rīgas pilsētas ienākumiem un izdevumiem. Tajā tika saskatīta iejaukšanās pilsētas lietās.

1785. gadā Rīgā ieviesa jauno vietniecības nolikumu un mainīja pārvaldes orgānu struktūru.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Riga Town Council as a Town Administration Institution in the 18th Century

In the Early Modern period, in the German-speaking space, a city council was the governing body of the city. After surrendering to the Russian Empire in 1710, Riga retained its territory, the form of administration, privileges, and customs. Hence, the town council, its structure and principle of operation were preserved, which had been inherited since the period of subjection to the Kingdom of Sweden. The town council included four burgomasters and 14 mayors (maximum 16). The vacancies in the town council were filled by members of the Great Guild or staff members of the town council, but the voters were town councillors themselves. There were families who inherited their membership to the town council. The question remains open as to how much they inherited the sense of responsibility towards the town and the community, and to what extent – knowledge of settling personal and friends' matters.

The town court system was subject to the town council, where the role of judges was performed by the mayors. The town council was the appellate body for the judgments of these courts. However, these courts did not only deal with legal issues, they also handled administrative cases.

An important function in the town council was delegated to district administrators (*Quartierherren*). They took care of the deployment of the Russian Empire's troops in the town, as well as of the regulation of relations between soldiers and their hosts – the local population. At that time, the number of barracks was small, and the military were accommodated in houses of civilians.

The Chief Chancellery (Chief Secretary, archivist and four court clerks) and the Lower Chancellery (Chief Notary and four notaries) were in charge of council documentation.

In the first decade after surrendering to the Russian Empire, the town still felt the effects of plague and war. Thus, the council addressed the most pressing issues of the time – how to meet Russia's demands for funds, supply and deployment of troops, and how to balance these demands of the “centre” with the town's meagre budget.

The council was very sensitive to the appointment of Chief Inspector Ilya Isaev. The Russian Empire entrusted the Chief Inspector to monitor the income and expenses of the town of Riga. It was seen as interfering in town affairs.

In 1785, the new governorship regulations were introduced in Riga and the structure of the governing bodies was changed.

Tomašs Pudlockis
Dr hab., Jagaiļa Universitāte Krakovā

**Vai nezināma vieta? *Letonika* Polijas Zinātņu akadēmijas Zinātnes arhīvā un
Polijas Zinātņu un mākslas akadēmijā Krakovā**

Referātā aplūkota problēma, kā Latvijas vēsturnieki var izmantot Polijas Zinātņu akadēmijas Zinātnes arhīva un Krakovas Zinātņu un mākslas akadēmijas resursus. Šī salīdzinoši nelielā vieta (ja salīdzina ar Polijas valsts arhīviem) glabā materiālu krājumu par abu Polijas akadēmiju un gandrīz 400 cilvēku vēsturi. Pēdējo vidū bija slaveni poļu zinātnieki, kas pētīja pasauli, sākot no 19. gadsimta. Tāpēc zinātnes arhīvā esošie materiāli ir vērtīgi gan attiecībā uz Polijas jautājumiem, gan arī saistībā ar Eiropas, Vidusāzijas un jo īpaši Mongolijas vēsturi. Tāpat kā daudzu valstu pētnieki, arī Latvijas zinātnieki varēja atrast daudz interesantu materiālu par šīs valsts vēsturi. Vandas Dunovskas un Stefānijas Ulanovskas kolekcijas prezentācijā kalpos kā arhīva krājumu bagātības piemēri.

Tomasz Pudłocki
Dr. hab., Jagiellonian University in Krakow

**Unknown Field? Latvian Studies in the Archives of Science of the Polish Academy of
Sciences and the Polish Academy of Sciences and Arts in Krakow**

The paper deals with the problem of how the resources of the Archive of Science of the Polish Academy of Science and the Polish Academy of Science and Arts in Krakow can be used by Latvian historians. This relatively small place (when compared with the state archives in Poland) is a treasury of the materials on the history of both Polish academies and almost 400 individuals. Among the latter ones there were famous Polish scholars researching the world from the 19th century onwards. Therefore, the materials in the Archive of Science are valuable for Polish issues as well as concerning the history of Europe, Central Asia and especially Mongolia. Among researchers from many countries, also the scholars from Latvia could find lots of interesting materials on the history of this country. During the presentation, the collections of Wanda Dynowska and Stefania Ulanowska will be examples of the wealth of the archival collections.

Stabilitātes jēdziens drošībā: Latvijas vēstures piemērs*

Stabilitāte – patstāvīgs, nemainīgs, kam ir drošs, stabils novietojums (Terminu un svešvārdu vārdnīca). Vispārējos priekšstatos stabilitāte un drošība ir jēdzieni, kas šķiet nesaraucjami saistīti.

Valsts un indivīda attiecībās stabilitātes un drošības attiecības ir daudz komplicētākas nekā pirmajā mirklī šķiet. Dēvids Baldvins (*David Baldwin*) atzīst, ka drošību vērtē indivīdi, ģimenes un valstis. Tomēr drošība nav vienīgais aspekts, ko viņi vērtē. Tāpēc jājauc, cik svarīga ir drošība salīdzinājumā ar citām vērtībām – piemēram, labklājību un brīvību.

Viduslaiku Eiropā kārtību noteica varas sadalījums starp laicīgo un garīgo varu. Līdzsvars garantēja stabilitāti un drošību, kas gan bija reti sastopama. Stabilitāte bieži vien nav savienojama ar progresu, kura nosacījums ir jaunas idejas. Viduslaiku kārtību izjauca reformācija, kurai sekoja ilgstoši ticības kari, Livonijas gadījumā – tās sabrukums un padošanās Polijai–Lietuvai.

Kurzemes un Zemgales hercogistes (1651/1652–1795) stabilitāti noteica varas attiecību līdzsvars starp hercogu un muižniecību, vienlaicīgi saglabājās no viduslaikiem mantotā lēņu atkarība no Polijas–Lietuvas, kas, pēdējai sabrūkot, deva formālu iemeslu hercogistes iekļaušanai Krievijas impērijā.

Krievijas impērijā Nikolaja I valdīšanas periods (1825–1855) ir patvaldības nostiprināšanās laiks, kas arī bija lielākais stabilitātes periods tās vēsturē. Tomēr stabilitāte tika panākta ar policejiskā režīma represiju palīdzību. Šis periods noslēdzās ar Krievijas sakāvi Krimas karā (1853–1856) un skaidri iezīmētu nepieciešamību pēc reformām.

Aleksandra II valdīšanas gados (1855–1881) tika veiktas ierobežotas reformas, bet stabilitāte zuda, imperators pats tika nogalināts atentātā.

Latvijas Republikā demokrātiju 1934. gadā nomainīja Kārļa Ulmaņa autoritārais režīms (1934–1945). Ārvalstis oficiāli neiebilda pret režīma maiņu Latvijā, jo autoritāro režīmu nodibināšanās Baltijas valstīs tika uztverta kā to stabilizācija – tika novērsta politiskā nestabilitāte un mazināta komunistu ietekme. Tautas vairākums bija gatavs pieņemt demokrātijas ierobežojumus apmaiņai pret stabilitāti. Ulmaņa režīmu pārtrauca Latvijas okupācija 1940. gadā.

Stabilitāte, kas panākta ar indivīdu tiesību ierobežošanu, un kas nav gatava pārmaiņām, var dot drošību īsā laika periodā, bet ilgtermiņā tā noved pie katastrofas.

Daļēji veiktas reformas, nelikvidējot problēmu cēloņus, var novest pie valsts sabrukuma (PSRS), reformatoru nāves (Aleksandrs II) vai varas zaudēšanas (Mihails Gorbačovs; pie varas 1985–1991).

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

The Concept of Stability in the Context of Security: the Case of the History of Latvia

According to dictionary definitions, “stability” is the state of being stable, securely placed etc. In the general perception, the concept of stability and the concept of security or safety seem to be closely linked.

However, in the interaction between the state and the individual, the relation between stability and security is more complex. As David Baldwin points out, “Security is valued by individuals, families, states (...). Security, however, is not the only thing they value (...). It is therefore necessary to ask how important is security relative to other values” (Baldwin 1997). For instance, such values as wellbeing and freedom. In medieval Europe, the established order was based on the power balance between the secular and spiritual authorities. This balance aimed to guarantee stability and security, which was nevertheless quite rare. Stability is often not compatible with progress, where a necessary prerequisite is innovative thinking. The medieval order was subverted by the Reformation which was followed by lengthy religious wars, as well as the collapse of Livonia and its surrender to Polish–Lithuanian Commonwealth.

The stability of the Duchy of Courland and Semigallia (1651/1652–1795) was ensured by the power balance between the duke and other landed gentry, meanwhile maintaining the medieval heritage in the form of fief to Poland–Lithuania. As the latter collapsed, there appeared a formal pretext to incorporate the Duchy of Courland in the Russian Empire.

In the Russian Empire, the rule of Nicholas I (1825–1855) was the time when autocracy was established and also the period of the greatest stability in the country's history. However, this stability was achieved by means of repressions enacted by the police regime. This period ended when Russia was defeated in the Crimean War (1853–1856), and the need for reforms became obvious.

During the rule of Alexander II (1855–1881), some limited reforms were introduced, but the stability was lost and the emperor was assassinated.

In the Republic of Latvia, democracy in 1934 was replaced by the authoritarian rule of Kārlis Ulmanis (1934–1945). Other countries did not object to this change of regime in Latvia, because the establishment of authoritarianism in the Baltic countries was seen as their stabilisation – thus averting political instability and lessening the influence of the Communists. The majority of the people also accepted the fact that democracy was restricted in exchange for greater stability. The rule of Ulmanis ended when Latvia was occupied by the Soviet Union in 1940.

Stability that is achieved by restricting individual rights and is not ready for changes can be effective in a short term, but can lead to catastrophic long-term consequences.

Partial reforms that do not solve the main cause of problems can lead to the collapse of a state (the case of the USSR), the death of the reformer (Alexander II), or a situation when the reformer loses power (Mikhail Gorbachev, in office 1985–1991).

Latvijas iekšējā politiskā drošība: apdraudējumi, risinājumi, neveiksmes un sasniegumi, 1919–1923*

1918. gada novembrī proklamētā Latvijas Republika sadūrās uzreiz ar virkni iekšējās drošības apdraudējumu. Lielākos draudus radīja kreisā pagrīde, ko 1920. gadu sākumā bagātīgi finansēja Padomju Krievija. Vēl viens drauds bija Vācijas centieni atjaunot savu ietekmi Latvijā. Potenciāls drauds valsts drošībai bija plašā bēgļu un karagūstekņu atgriešanās kustība, kas nesa sev līdz gan slimības, gan “svešas” idejas. Šiem politiskajiem apdraudējumiem vēl pievienojās arī ekonomiskie un sociālie draudi – valūtas spekulācijas, kontrabanda, bandītisms.

Lai ierobežotu šos apdraudējumus, jau 1918. gada decembrī tika likti pamati Latvijas iekšējās drošības dienestam, kas pēc vairākām reorganizācijām 1920. gada oktobrī ieguva savu labāk zināmo nosaukumu Latvijas Politiskā apsardzība. Īsā laikā organizētais aģentūras darbs, aizdomās turēto personu kartotēka, korespondences perlustrācija kļuva par Politiskās apsardzības sekmīga darba priekšnoteikumiem. Nozīmīgu informatīvu atbalstu Latvijai sniedza Apvienotā Karaliste, kas informēja par Rietumeiropas kreiso ideju piekritēju tranzītu caur Latviju uz Krieviju un latviešu komunistu aktivitātēm Anglijā.

Ievērojot sarežģītos apstākļus, saprotami, ka dažkārt Politiskās apsardzības darbā bija arī neveiksmes un kļūdas. Sāpīga problēma pirmajos darba gados bija kadru jautājums. Grūtības radīja arī politiskās drošības dienesta ierobežotās pilnvaras, kas reizēm lika izvēlēties likumos neparedzētas metodes. Tomēr atsevišķās neveiksmes nemazināja Latvijas iekšējās politiskās drošības dienesta darba sasniegumus. Ar labi organizētu un uzcītīgu darbu Politiskai apsardzībai izdevās pasargāt jauno Latvijas valsti no krasiem politiskiem un sociāli ekonomiskiem satricinājumiem, kas nostiprināja sabiedrības uzticību un paļāvību politiskai varai un kļuva par pamatu Latvijas tālākai attīstībai.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

**Latvia's Internal Political Security: Threats, Solutions, Failures, and Achievements,
1919–1923**

The Republic of Latvia, proclaimed in November 1918, faced a number of internal security threats from the very beginning. The greatest threat was posed by the leftists' underground, which was richly funded by Soviet Russia in the early 1920s. Another threat was Germany's efforts to restore its influence in Latvia. A potential threat to national security was the large-scale return of refugees and prisoners of war, which carried with it both diseases and "foreign" ideas. These political threats were compounded by economic and social threats – currency speculation, smuggling, banditry.

To limit these threats, already in December 1918, the foundation was laid for the internal Security Service of Latvia, which, after several reorganisations in October 1920, received its better-known name "Latvia's Political Guarding". In a short time, organised agents' undercover work, a card index of suspected persons, and perustration of correspondence became the prerequisites for successful work of the Political Guarding. Significant informative support to Latvia was provided by the United Kingdom, which informed about the transit of Western European leftists through Latvia to Russia and about the activities of Latvian communists in England.

In view of the difficult conditions, it is understandable that sometimes failures and mistakes occurred in the work of the Political Guarding. In the first years of its operation, a painful problem was the staffing issue. Difficulties were also caused by the limited powers of the political security service, which sometimes led to the choice of methods not foreseen by the law. However, single failures did not obscure the successes in the work of the internal Political Security Service of Latvia. Through well-organised and diligent work, the Political Guarding managed to protect the new Latvian state from sharp political and socio-economic upheavals, which strengthened public confidence and trust in political power and became the basis for Latvia's further development.

Andrejs Gusačenko
Mg. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts
Igoris Kopitins
Dr. hist., Igaunijas Militārā akadēmija

**Krievu militārās emigrācijas bruņotas intervences vīzijas PSRS 20. gs. 20. gadu nogalē:
Baltijas konteksts***

Igaunijas Aizsardzības ministrijas Militārā akadēmijas Stratēģijas un inovācijas katedras vadītāja Dr. hist. Igora Kopitina un Latvijas vēstures institūta zinātniskā asistenta Mg. hist. Andreja Gusačenko kopīgā prezentācijā tiks aplūkota 20. gs. 20. gados krievu emigrācijas militārā spektra problemātika, fokusējot uzmanību uz tās intervences plāniem PSRS. Piespiedu kārtā nokļūstot trimdā, plaši pārstāvētais militārās emigrācijas spektrs neatstāja cerības gūt revanšu Krievijas Pilsoņu karā, nemitīgi meklējot intervences iespējas Padomju Savienībā. Par spīti izkliešanai pasaules mērogā, šai emigrantu grupai izdevās nosacīti saglabāt armijas organizāciju un struktūru, apvienojoties Krievu vispārējā militārajā savienībā (*Русский общевойсковый союз, POBC*), kuras filiāles darbojās visā krievu emigrācijas un minoritātes apdzīvotajā areālā, to skaitā arī Igaunijā un Latvijā. Ņemot vērā strauju PSRS un Rietumeiropas attiecību pasliktināšanos 1927.–1929. gadā, un aktualizējoties potenciāliem kara draudiem, situāciju vēlējās izmantot arī emigrācijas pretboļševistiskie spēki, aktīvi iesaistoties dažāda veida pret PSRS vērstajā darbībā. Igora Kopitina ASV Kolumbijas Universitātes Bahmetjeva krievu un Austrumeiropas vēstures un kultūras arhīva fondos nesen atklātie dokumenti atspoguļo *POBC* stratēģiskus plānus iebrukumam PSRS, ko izstrādāja virsnieku grupa bijušā Ģenerālštāba ģenerālleitnanta Arkādija Valujeva vadībā, *POBC* globālā priekšsēdētāja infantērijas ģenerāļa Aleksandra Kutepova uzdevumā. Vairāku uzbrukumu virzienu ietvaros figurēja arī Baltijas direktīvas, ofensīvas plānojot caur Igaunijas un Latvijas teritorijām. Bahmetjeva arhīva dokumenti, ko papildina Latvijas un Igaunijas arhīvos glabātie materiāli, paver iespēju aplūkot līdz šim mazizpētītus militārās un politiskās vēstures procesus, kas gūs atspoguļojumu prezentācijas ietvaros.

Andrejs Gusačenko
Mg. hist., Institute of Latvian History, University of Latvia
Igor Kopitins
Dr. hist., Estonian Military Academy

**Vision of Foreign Intervention in the USSR as Planned by Russian Military Emigres in the
Late 1920s: The Baltic Context**

October 1917 *coup d'etat* marked the point of non-return in Russian society, politics, culture, and even spiritual life. Almost simultaneously, a previously unexperienced civil war took place, which involved all the nations and geographical regions of the former Russian Empire and divided the society into several hostile camps.

The events of the Civil War created a stream of emigration, which transformed into a huge wave during the last phase of the conflict, when the Anti-Bolshevik forces were defeated and left the previously controlled territories. Thus, in the beginning of the 1920s, about 1.5–2 million subjects of

---

* A. Gusačenko tēzes sagatavojis VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktus” ietvaros.

the former Russian Empire fled abroad and around the globe, with especially dense concentration in Europe. One of the largest groups of the refugees were officers and soldiers of Anti-Bolshevik forces, who mainly perceived their defeat as a tactical step, a retreat, which should have been used for reorganisation of forces, followed by a *revanche* in the form of a military intervention against the USSR, which would be supported by foreign allies. To prevent dissolution of the army and for the sake of future mobilisation, a significant part of Russian military emigres were consolidated into several military unions, with Russian All-Military Union (Rus. *Русский общевойсковой союз, РОВС, ROVS*), being the largest among them. It had branches almost in all countries which had the communities of Russian emigres, also in the Baltic States.

Despite the recognition of the USSR by Western countries and established political and economic relations between them, the discourse of *revanche* had never disappeared. In the end of the decade, when the USSR faced a total collapse of its foreign policies (in Asia and in Europe), as well as internal economic and political crises and resistance caused by the collectivisation in the countryside, the threat of war had emerged and the hopes of Russian military emigres rose again. They highly expected this possible military conflict, which was perceived as an opportunity of the long-awaited *revanche*. Thus, the key figures of ROVS, led by Lieutenant General Alexander Kutepov and a group of highly ranked officers, developed a detailed intervention plan through the so called “*limitrophe*” states, including the Baltic countries.

The documents regarding military planning of ROVS were recently found in Bakhmeteff Archive of Russian and East European History and Culture at Columbia University (New York, USA) and are of especial interest. Conditionally, these documents can be marked as “Valuyev’s plan”, after their mutual author. Lieutenant General Arkady Valuyev was a former head of military administration of Stavropol Government by White Russian forces of the South of Russia. He was personally acquainted with A. Kutepov. After the defeat of the Russian Army in Crimea, in the fall of 1920, he fled abroad and resided in Yugoslavia.

Presumably, these documents had been composed by A. Valuyev himself and directed to the chief of the ROVS A. Kutepov in 1929. Valuyev’s proposal consisted of a detailed concept of invasion of the USSR, a mobilisation and deployment plan. According to the plan, the ROVS must mobilise its members and conduct the formation of forces into several special combat units. The units were to be assembled in the border-states closely to the western borders of the Soviet Union, and afterwards to perform a full-scale invasion of the Soviet territory, then surround and attack Moscow from different sides. The intervention should have caused a massive transfer of Soviet soldiers and units of the Red Army, as well as masses of Russian peasants, hostile to the politics of collectivisation, to the ranks of the emigrees. Valuyev’s concept was named a “*hay-burning*” strategy – by analogy with a stack of hay the sides of which are set on fire. The fire quickly reaches the top. This plan was presented to A. Kutepov in the fall of 1929, but just a few months later, the chief of ROVS was abducted by the Soviet secret service (Rus. *Объединённое государственное политическое управление, the United State Political Administration, ОГПУ, OGPU*) in Paris.

Valuyev’s plan reflected the expectations of many Russian emigrees and was based on a solid assessment of the international situation. It is difficult to predict, how realisable the plan was, but taking into account the fact that the USSR dared to perform an unpredictable act of abduction despite the risk of political isolation from the West (the mutual relationships just recently had began to improve after their total deterioration in 1927, thus another crisis could highly negatively affect the processes of industrialisation) and abducted A. Kutepov, meant that threats of ROVS implemented intervention (which could be supported by peasants, and probably, certain detachments of the Red Army) and were quite important. Valuev’s plan did not fall into oblivion even after the abduction of A. Kutepov. Certain elements of this plan had been implemented in 1941–1944 by Russian collaborators which were lead by military emigres in the framework of the Russian campaign of the German Army.

Igaunijas un Latvijas jūras spēku sadarbība starpkaru periodā, 1920–1940

Laikā no 1918. līdz 1920. gadam gan Igaunijai, gan Latvijai bija jāaizsargā sava neatkarība sakarā ar Sarkanās armijas militāro iebrukumu līdz ar plašiem vācu un baltkrievu spēkiem. Kopumā kara pieredze abās Baltijas valstīs bija atšķirīga galvenokārt saistībā ar jūras aspektu. Igaunijai jau 1918. gada novembrī bija jāorganizē sava jūras aizsardzība, un 1919. gada kampaņu laikā viņiem izdevās veikt plašas jūras operācijas valsts iekšējos un ienaidnieka ūdeņos, savukārt Latvijas jūras spēku vienības lielākoties darbojās upēs, atbalstot savus sauszemes spēkus.

Pēc pamiera noslēgšanas 1920. gadā gan Igaunijai, gan Latvijai bija jāattīsta savas miera laika aizsardzības struktūras. Ņemot vērā šo valstu ģeogrāfisko stāvokli un garās piekrastes, jūras spēku vairošana bija izšķiroša. Lai gan Baltijas valstu flotes izcelsme ievērojami atšķīrās, to jūras aizsardzības stratēģiju būtība bija līdzīga. Tehniski augsti attīstītas bruņoto spēku nodaļas veidošana abām valstīm izrādījās grūts process. Saistībā ar aizsardzības budžetu samazinājumu Igaunija un Latvija nevarēja iegūt, saglabāt vai pat papildināt spēcīgu virszemes floti. Tas neizbēgami radīja dažas unikālas jūras koncepcijas, pamatoti koncentrējoties uz piekrastes aizsardzību. Šo jūras koncepciju galvenie komponenti bija mazāka tipa karakuģi, piemēram, zemūdenes, mīnu aizsprosti, patruļkuģi un torpēdu laivas kopā ar dažādiem palīgkuģiem, kuriem kopā ar piekrastes artilēriju nācās atvairīt ienaidnieka uzbrukumus no jūras.

Ciešā sadarbība starp Igaunijas un Latvijas jūras spēkiem sākās 1920. gadā un pakāpeniski attīstījās līdz 20. gs. 30. gadiem. Jau no sākuma abu pušu jūras spēku komandieri atzina, ka viņu mazajām flotēm ir jācīnās pret daudz spēcīgāku pretinieku. Tika pieņemts, ka galvenos draudus rada Padomju Savienība un, iespējams, Vācija. Pamatojoties uz šiem draudu vērtējumiem, sākās cieša sadarbība starp Igaunijas un Latvijas flotēm. Šīs sadarbības galvenās iezīmes bija attiecīgo flotu kopīgās mācības 1930. un 1931. gadā, kā arī sakaru slepeno signālu kodu grāmatas izveidošana. 1940. gadā bija plānots rīkot kopīgas mācības Igaunijas un Latvijas zemūdenēm, bet sakarā ar padomju okupāciju šie manevri nenotika.

Estonian and Latvian Naval Collaboration During the Interwar Period, 1920–1940

In the period of 1918–1920, both Estonia and Latvia had to protect their independence against the military invasion of the Red Army along with numerous German and White Russian forces. The overall war experience varied between the two Baltic countries mainly due to the naval aspect. The Estonians had to organise their naval defenses as early as in November 1918 and managed to conduct extensive naval operations in home and enemy waters throughout the 1919 campaigns, while the Latvian naval units operated mostly on rivers in support of their land forces.

After the signing of the armistice in 1920, both Estonia and Latvia had to develop their peacetime defense structures. Owing to their geographical positions with long coastlines, augmenting of their naval forces was crucial. Although the origins of the Baltic states' navies differed significantly, the nucleus for their respective maritime defense strategies remained similar. Forming a highly technical branch of the armed forces proved to be an arduous process for both nations. In recourse of the retrenchment of the defense budgets, Estonia and Latvia could not acquire, maintain nor even complement a strong surface fleet. Inevitably, this created some unique naval concepts, justifiably concentrating on coastal defense. The key ingredients for these naval concepts were smaller warship types, such as submarines, minelayers, patrol- and torpedo boats along with various auxiliary vessels that in co-operation with the coastal artillery had to repulse the enemy attacks from the sea.

The close co-operation between Estonian and Latvian navies started in 1920 and developed consistently into the 1930s. From early on, the naval commanders on both sides recognised that their small navies had to fight against a much stronger opponent. The main threats were assumed to be posed by the Soviet Union and, possibly, Germany. On the basis of these threat assessments, a close co-operation between the Estonian and Latvian fleets began. The highlights for these collaborations were the joint exercises of the respective fleets in 1930 and 1931 along with completing a secret signals codebook for communications. As late as in 1940, a joint exercise was planned to be conducted between Estonian and Latvian submarines but due to the Soviet occupation these maneuvers failed to happen.

Spānijas pilsoņu kara dalībnieki internēto nometnēs Francijā:

Latvijas pilsoņu un latviešu piemērs (1939–1941)*

Spānijas pilsoņu kara garākās un smagākās kaujas rezultātā 1938. gada beigās republikāņi nespēja vairs pretoties frankistu ofensīvai Katalonijā. Konflikta pēdējās dienās republikāņiem atkāpšanās kaujās Katalonijā brīvprātīgi atbalstu sniegt pieteicās daudzi bijušie Internacionālo brigāžu karavīri, kuri pēc Huana Negrīna (*Juan Negrín*) paziņojuma par ārzemnieku atsaukšanu, vēl uzturējās Katalonijā un nevarēja atgriezties dzimtenē vai mītnes zemē valstu politiskās nostājas dēļ. Šo brīvprātīgo vidū bija arī Latvijas pilsoņi un latvieši, tai skaitā no PSRS.

Strauji zaudējot Kataloniju frankistiem, vairāk nekā 400 tūkstoši personu, t. sk. bēgļi un Spānijas pilsoņu kara dalībnieki, šķērsoja Spānijas un Francijas robežu. Vēl vairāki tūkstoši cilvēku pameta centrālo Spāniju konflikta pēdējā mēnesī. Francija nebija sagatavojusies tik ievērojamai bēgļu plūsmai, tādēļ tūkstošiem cilvēku nonāca nepiemērotos apstākļos bez pienācīgas pajumtes, medicīniskās aprūpes, pārtikas vai pat tīra dzeramā ūdens.

Vairāk nekā 50 Spānijas pilsoņu kara dalībnieku – Latvijas pilsoņu un latviešu – nonāca internēto nometnēs Francijā. Nometņu uzskaites dati liecināja, ka 1939. gada marta beigās divās internēto nometnēs – Sensiprjēnas (*Saint-Cyprien*) un Aržalē (*Argelès-sur-Mer*) – bija 53 vīrieši no Latvijas. Sievietes, kas kā ārstes un medmāsas no Latvijas Spānijā sniedza medicīnisko palīdzību, tika novietotas atsevišķi. Nošķirti no citiem Latvijas pilsoņiem – internēto nometnē Alžīrijā – nonāca Leiviks Gutkins, kas Spāniju atstāja vien 1939. gada marta beigās. Vēlāk viņi pārvietoti arī uz citām nometnēm, piem., Girsas (*Gurs*), Karpiaņas (*Carpiagne*), Milles (*Milles*).

Referāta mērķis – izpētīt Latvijas pilsoņu un latviešu pieredzi internēto nometnēs Francijā, pievēršot uzmanību šo personu sabiedriskajām aktivitātēm un savstarpējām attiecībām, uzturēšanās ilgumam, Latvijas varas iestāžu attieksmei, sadzīves apstākļiem un to atšķirībām dažādās nometnēs un laika posmos, ņemot vērā Otrā pasaules kara sākumu, Francijas kapitulāciju un Višī režīma izveidi, kā arī izklūšanas veidam no nometnēm.

Vairākums ar Latviju saistīto internēto, kuri bija piedalījušies Spānijas pilsoņu karā, bija latvieši vai ebreji. Nometnēs ieslodzīto Latvijas pilsoņu un latviešu vidū dominēja komunistiskie uzskati, tādēļ izplatītākās kolektīvas aktivitātes – referātu lasīšana, sienas avīžu izgatavošana, viktorīnas, mācības – bija saistītas ar minēto uzskatu paušanu un padziļinātu apgūšanu. Tomēr nometnēs bija arī latvieši – Voldemārs Kupcis, Kārlis Embriķis, kuri centās distancēties no komunistiski noskaņotās tautiešu grupas. Bijušo internēto atmiņās, vēstulēs un lūgumos aplūkoti arī nometņu antisemitārie un skarbie apstākļi, latviešu grupas centieni uzlabot savu stāvokli, kā arī apstākļu pasliktināšanās pēc Otrā pasaules kara sākuma un Francijas kapitulācijas. Pirmie nometnes atstāja ieslodzītie ar derīgiem personu apliecinošiem dokumentiem, t.sk. latvieši, piemēram, Aleksandrs Berezins, Rūdolfs Vilks, Voldemārs Vecgailis, kuri uz Spāniju bija devušies no PSRS un saņēma šīs valsts dokumentus atgriešanās ceļam. Pēc rūpīgas izvērtēšanas līdz Latvijas okupācijai varas iestādes palīdzēja izkļūt no nometnēm un ļāva atgriezties tikai dažiem Spānijas pilsoņu kara dalībniekiem. Lielāko daļu internēto Latvijas valstspiederīgo, kas nebija izbēguši vai citādi izkļuvuši no nometnēm, atbrīvoja ar PSRS atbalstu 1941. gadā.

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 "Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos" ietvaros.

**Spanish Civil War Participants in Internment Camps in France: The Latvian Case
(1939–1941)**

By the end of 1938, after the longest and most severe battle of the Spanish Civil War, Republicans were no longer able to resist the Francoist offensive in Catalonia. In the last days of the conflict in Catalonia, many former soldiers of the International Brigades, who after Juan Negrín's announcement of the withdrawal of foreign volunteers were still in Catalonia and could not return to their homeland or country of residence due to political or ideological reasons, voluntarily applied to support the battles of Republican retreat. Among these volunteers were also Latvians, including from the USSR.

With the rapid loss of Catalonia to the Francoists, more than 400 000 people, including refugees and Spanish Civil War participants, crossed the Spanish–French border. Several thousand more left Central Spain during the last month of the conflict. France was not prepared for such a considerable influx of refugees from Spain, which left thousands of people in inhumane conditions without adequate shelter, medical care, food or even clean drinking water.

In total, more than 50 Latvians – former participants of the Spanish Civil War – ended up in internment camps in France. The camp records showed that at the end of March 1939, there were 53 men from Latvia in two internment camps – Saint-Cyprien and Argelès-sur-Mer. Latvian women, who provided medical care in Spain as doctors or nurses, were placed separately. Leiviks Gutkins who left Spain only at the end of March 1939 was interned in a camp in Algeria. Later on the internees were transferred also to other camps, such as Gurs, Carpiagne, Milles.

The aim of the report is to study Latvian experience in internment camps in France, by paying attention to Latvians' social activities and mutual relations, length of stay, attitude of Latvian authorities, living conditions and their differences in diverse camps and periods, taking into account the beginning of the Second World War, the surrender of France, and the establishment of Vichy regime. Furthermore, the report covers also departure of Latvians from the camps.

The majority of internees from Latvia, who had participated in the Spanish Civil War, were Latvians or Jews. Communist views dominated among Latvian internees in the camps, thus most often various collective activities – reading of reports, making of wall newspapers, quizzes, training – were related to expressing these views and learning them in more depth. Nonetheless, there were also Latvians – Voldemārs Kupcis, Kārlis Embriķis, who tried to distance themselves from the communistic group of compatriots. The memoirs, letters and petitions of the former internees also covered the unsanitary and harsh conditions in the camps, the Latvian group's efforts to improve their situation, as well as deterioration of conditions after the beginning of the Second World War and the surrender of France. Latvians with valid documents were able to leave the camps faster than others. For example, Latvians from the USSR – Aleksandrs Berezins, Rūdolfs Vilks, and Voldemārs Vecgailis received documents for their return to USSR. Before the occupation of Latvia, the authorities carried out a thorough evaluation process and allowed the return of very few former Spanish Civil War participants. Most of the internees who had not escaped or otherwise left the camps were released with the support of USSR in 1941.

**Latvijas vēstures problēmas: uzsvars uz Hruščovu kā Latvijas nacionālkomunistu
tīrīšanu vaininieku**

Pirmajos neatkarības gados Latvijā vēsturnieku un plašsaziņas līdzekļu vidū atkal uzliesmoja interese par nesen no jauna atklāto nacionālkomunistu partijas tīrīšanu. Cilvēki sasaistīja padomju līdera Hruščova vizīti 1959. gada jūnija sākumā ar nacionālkomunistu noņemšanu no varas nepilnu mēnesi vēlāk jūlijā un nonāca pie acīmredzama secinājuma, ka padomju diktators ieradās Rīgā, lai pasludinātu spriedumu nacionālkomunistiem. Šis pieņēmums ir dominējis no 1988. gada līdz pat mūsdienām, par spīti pieticīgajiem pierādījumiem, kādi pieejami ievērojamā nacionālkomunista Eduarda Berklava liecībām, un viņa kaismīgajam strīdam ar Hruščovu Rīgas lidostā, kurš, kā zināms, bija norisinājies, padomju līderim atstājot Latviju. Šis motīvs tika atkārtots vēl 2020. gada jūlijā LSM TV seriālā “Atslēgas” par šo tīrīšanu. Amerikāņu vēsturnieks Viljams Prige, kurš doktora grādu ieguva Viskonsinā, bija pirmais, kurš 2004. gadā šo uzskatu apstrīdēja. Prige gan nonāca pie “pareizās” interpretācijas, taču paveica to, pamatojoties uz nepietiekamiem pierādījumiem, un viņa idejas tika ignorētas. Izmantojot pierādījumu kopumu pret šo teoriju, ko esmu apkopojis pēdējās desmitgades laikā, šajā rakstā apstrīdēšu šo vienkāršo un ērto uzskatu un parādīšu, ka Hruščovs nebūt nebija tīrīšanas veicējs un ka šo tīrīšanu organizēja citi – slēpti, bet spēcīgi padomju politiķi Rīgā un Maskavā.

Michael Loader

PhD, Central and East European Studies, University of Glasgow

Problems of Latvian History: Fixation on Khrushchev as the Culprit of the Purge of the Latvian National Communists

Conventional wisdom among historians and the media in Latvia prevailed in the early years around independence when interest was reignited in the purge of the recently resurfaced national communists. People connected the dots between Soviet leader Khrushchev's visit in early June 1959 and the purge of the national communists from power less than a month later in July and reached the obvious conclusion that the Soviet dictator came to Riga to dispense judgement on the national communists. This has remained the dominant assumption from 1988 to the present day despite precious little evidence beyond the testimony of prominent national communist Eduards Berklavs and the fiery argument he was known to have had with Khrushchev at Riga airport when leaving Latvia. Such a line was repeated as late as in July 2020 in the LSM TV series "The Keys" about the purge. It was William Prigge, an American historian doing his PhD in Wisconsin, who first disputed this notion in 2004. While Prigge arrived at the "correct" interpretation, he did so based on insufficient evidence and his ideas have been ignored. Using the battery of evidence against this theory that I have assembled over the past decade, in this paper I will argue against this simple and convenient view and demonstrate that far from being the perpetrator of the purge, Khrushchev was against it, and that other shadowy, powerful Soviet politicians in Riga and Moscow orchestrated the purge.

Komjaunatnes funkcionāri kā pārmaiņu aģenti (20. gs. 70. gadi)?*

Viens no galvenajiem referāta avotiem ir rajonu komjaunatnes pirmo un otro sekretāru, kā arī Latvijas Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes savienības (LĻKJS) Centrālās Komitejas (CK) atbildīgo darbinieku 20. gadsimta 70. gados biogrāfijas, kā arī publicētās atmiņas, intervijas un preses materiāli, kas ļauj izsekot vēlākajiem šo cilvēku karjeras līkločiem. Jāatzīmē, ka daudzi 70. gadu komjaunatnes darbinieki aktīvi piedalījās Trešās Atmodas politiskajos procesos dažādā kapacitātē un atšķirīgās politiskajās nometnēs, kā arī atjaunotās Latvijas Republikas politiskajā un ekonomiskajā dzīvē 90. gados. Arhīva materiāli ļauj izveidot izteiktus 70. gadu vadošo komjaunatnes darbinieku sociālos portretus. Tie parāda atšķirības starp lauku rajonu un lielo pilsētu sekretāriem izglītības, dzimuma, tautības, teritoriālās un sociālās izcelsmes ziņā. Īpašu grupu veido “mantotā nomenklatūra” – augstāka līmeņa padomju funkcionāru atvases. Analīze neliecina par ideoloģisku degsmi kā tipisku parādību un motivāciju kļūt par profesionālu komjaunatnes darbinieku. Darbs komjaunatnē daudziem bija pirmām kārtām sociālās mobilitātes instruments. Šajā jomā iegūtās pazīšanās un sakari deva viņiem iespēju vēlāk kļūt par partijas, padomju, arodbiedrību funkcionāriem, vai arī atgriezties savā profesijā, bet jau augstākā līmenī. Turklāt tas deva zināmas privilēģijas. Jāatzīmē, ka lauku rajonu un lielo pilsētu sekretāru tipiskās karjeras pēc komjaunatnes darba diezgan būtiski atšķīrās. Kā jauni cilvēki ar interesēm, kas neatšķīrās no viņu sociālās vides, komjaunatnes funkcionāri nereti atsaucīgi reaģēja uz jauniešu vēlmēm, it sevišķi brīvā laika pavadīšanas jomā, bet viņu rīcībā esošie instrumenti un līdzekļi bija ārkārtīgi ierobežoti. Spilgts piemērs ir t. s. komjauniešu kafejnīcas.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Komsomol Functionaries in the 1970s as Agents for Change?

One of the main sources of the paper includes the biographies of the 1st and 2nd secretaries of the district Komsomol committees, and functionaries of the Central Committee of the Latvian Komsomol in the 1970s, as well as published memories, interviews and press materials, which allow the tracing of the further careers of these people. It should be noted that many Komsomol functionaries of the 1970s actively participated in the political processes of the Third Awakening in different political capacities and in various political camps, as well as in the political and economic life of the renewed Republic of Latvia in the 1990s. Archival documents allow for creation of distinct social portraits of the managing functionaries of Komsomol in the 1970s, showing the differences between rural districts' and cities' secretaries in terms of education, gender, ethnic, territorial, and social origin. A special group is formed of the "inherited *nomenklatura*", i. e., offsprings of higher-level Soviet functionaries. The analysis does not reveal any ideological fervor as a typical phenomenon and motivation to become a professional Komsomol manager. For many, work in Komsomol structures was primarily an instrument of social mobility. Friendly relations and connections acquired in this sphere subsequently enabled them to become functionaries of the Party, soviets, and trade unions, or to return to their previous profession, but already on a higher level. Moreover, this work granted some privileges. Notably, typical after-Komsomol careers of rural and city secretaries differed quite significantly. As young people sharing interests of their social environment, Komsomol functionaries often responded positively to young people's aspirations, particularly in the sphere of spending leisure time, but tolls and means available to them were very limited. A telling example were the so-called Komsomol cafes.

Kompartijas un padomju vietējās elites veidošanās un tās uzraudzība:

Dundagas rajona piemērs (1950–1956)*

Administratīvi teritoriālas reformas rezultātā 1949. gada decembrī Latvijas PSR apriņķu vietā tika izveidoti 58 rajoni, to skaitā arī Dundagas rajons, kas pastāvēja no 1950. līdz 1956. gadam. Tajā ietilpa viss bijušais Ventspils apriņķa Dundagas un Ances pagasts, kā arī neliela daļa no bijušā Talsu apriņķa Ārlavas pagasta teritorijas.

Katrā no jaunradītajiem rajoniem tika izveidota sava vietējā partijas un padomju elite jeb kadru nomenklatūra, kurā ietilpa partijas un padomju iestāžu, kā arī lauksaimniecības un rūpniecības uzņēmumu vadošie darbinieki. Nomenklatūras skaitliskais sastāvs Dundagas rajona pastāvēšanas laikā pieauga, tā 1950. gadā Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas (LK(b)P) Dundagas rajona komitejas pamatnomenklatūrā ietilpa 207 amati, bet 1954. gadā – jau 256 amati.

Rajonu nomenklatūras veidošana notika no augšas pēc tipveida parauga, tāpēc arī nomenklatūrā ietilpstošo amatu grupas tika veidotas pēc vienotiem principiem. Lielākā daļa nomenklatūras kadru bija VK(b)P/PSKP biedri un kandidāti vai VĻKJS biedri, bet bezpartijisko skaits ar katru gadu arvien vairāk saruka. Piederība Komunistiskai partijai kļuva par ļoti būtisku kritēriju vadošo kadru atlasē, jo tādā veidā tika nodrošināta partijas kontrole un kadru pakļaušana partijas disciplīnai. Jebkura iecelšana rajona nomenklatūras amatā varēja notikt tikai ar LK(b)P/LKP Dundagas rajona komitejas (RK) biroja apstiprinājumu.

LK(b)P/LKP RK birojs, kā augstākais regulāri funkcionējošais Komunistiskās partijas orgāns Dundagas rajonā, veica rajona partijas organizācijas biedru uzraudzību un uzvedības kontroli, kas attiecās ne tikai uz darba jautājumiem, bet arī uz viņu personīgo dzīvi, un izlēma jautājumus par komunistu saukšanu pie partijas atbildības par izdarītajiem pārkāpumiem un viņiem piemērojamiem partijas sodiem.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 "Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos" ietvaros.

**Formation of the Communist Party and the Soviet Local Elites and their Supervision:
Example of the Dundaga District (1950–1956)**

As a result of the administrative territorial reform of December 1949, 58 districts were formed to replace the former territorial division of the Latvian Soviet Socialist Republic. Among newly formed districts there was also Dundaga District, which existed from 1950 to 1956 and included the entire former Dundaga and Ance civil parishes of Ventspils District, as well as a small part of the territory of Ārlava parish of the former Talsi District.

In each of the newly formed districts, a local Party and Soviet elite, or staff nomenclatures, were established. They included the key personnel of the Party and Soviet institutions, as well as executives of agricultural and industrial enterprises. The number of the nomenclature staff increased during the existence of the Dundaga District. In 1950, the basic nomenclature of the Dundaga District Committee (DC) of the Latvian Communist (Bolshevik) Party (LC(b)P) included 207 positions, but in 1954 the number grew to 256 positions.

The nomenclature of districts was created from the top down, according to a single scheme, therefore the included groups of positions were also based on unified principles. The dominant part of the nomenclature staff were members and candidates of the LC(b)P/ CPSU or members of the Komsomol, whereas the number of non-party members decreased with every year. Belonging to the Communist Party became a very important criterion in the selection of the key personnel, since in this way the Party control and subordination of the personnel to Party discipline was ensured. Any appointment to a position of the district nomenclature could only take place with the approval of the LC(b)P/LCP Dundaga DC office.

The LC(b)P/LCP DC office, as the highest regularly functioning body of the Communist Party in Dundaga District, supervised and controlled the behaviour of the members of the district Party organisation relating not only to professional issues but also to their personal lives, deciding on holding Communists accountable for violations committed and imposing party penalties on them.

Teritoriālās plānošanas politika Padomju Latvijā un Lietuvā 20. gs. 60. gados: lēmumu pieņemšana, iestādes un iesaistītie

Referātā aplūkota padomju teritorijas plānošana no Lietuvas un Latvijas perspektīvas. Plānošanas stratēģijas un prakse bija sadursmju sfēra, kas saistīta ar PSRS esošo kopējo politisko ekonomisko telpu, nacionālo politiku, republiku nomenklatūras dažādajiem ekonomiskajiem un sociālajiem centieniem un to intelektuālu mantojumu, sakņojoties idejās, ko radīja bijušo neatkarīgo republiku ekonomisti un arhitekti starpkaru laikā. Galvenais jautājums ir par to, kāpēc padomju ilgtermiņa ģeogrāfiskā plānošana un tās ietekme uz ekonomisko un sociālo attīstību un etnisko sastāvu padomju Lietuvā bija nozīmīgāka nekā kaimiņos esošajā Latvijā. Lai gan PSRS bija politiski centralizēta valsts un to veidojošo padomju republiku valstiskums bija vien fiktīvs, katrai republikai bija zināma ierobežota autonomija un savas politiskās, ekonomiskās un kultūras institūcijas.

Rīga bija vienīgā pilsēta Baltijas reģionā, kuras izaugsme varētu radīt bažas par nepieciešamību ierobežot tās urbanizāciju. Tomēr Pelšes jaunā frakcija, kas nāca pie varas pēc nacionālkomunistu tīrīšanas 1959. gadā, uz teritoriālās plānošanas shēmām raudzījās piesardzīgi un ar aizdomām, neatkarīgi no tā, ka šī teritorijas plānošanas metode jau bija atzīta visā PSRS un saņēma centrālo iestāžu atbalstu. Tomēr Pelšes valdība to saistīja ar nacionālismu, kurā viņi tikai nesen bija apsūdzējuši savus priekšgājējus. Tā kā šis faktors bija būtisks “tīrīšanas” retorikas elements, Padomju Latvijas jaunā valdība nevarēja aktīvi pieņemt teritorijas plānošanas virzienu, kas nozīmētu darbaspēka samazināšanu no citām republikām.

Tā vietā, lai atklāti iebilstu pret migrāciju no citām republikām, Padomju Lietuvas vadītāji un ekonomisti bija pirmie visā padomju teritorijā, kuri attīstīja mazas reģionālās pilsētas, kas nebija pievilcīgas migrantiem, bet veicināja vietējo iedzīvotāju nodarbinātību. Shēmas, kas tika uzsāktas 20. gs. 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā, joprojām bija diezgan elastīgas un atvērtas Lietuvas ekonomistu ieteikumiem, un tās kalpoja kā kanāls, caur kuru nacionālkomunisti varēja politiski korekti leģitimizēt savas idejas.

Policy of Territorial Planning in Soviet Latvia and Lithuania in the 1960s: Decision Making, Institutions, and Actors

The paper looks at the Soviet territorial planning from the perspective of Lithuania and Latvia. Planning strategies and practices were the sphere of collision of the existing common USSR political economic space, nationality policy, the different economic and social aspirations of the nomenklatura in the republics and their intellectual legacy, rooting back to the inter-war ideas generated by the economists and architects of formerly independent republics. The main question is why Soviet long-term geographical planning and its impact on the economic and social development and ethnic composition were more significant in Soviet Lithuania than in the neighbouring Latvia. Even though the USSR was a politically centralised state and the statehood of the constituent Soviet republics was only fictitious, each republic had a degree of limited autonomy and its own political, economic, and cultural institutes.

Riga was the only city in the Baltic region the growth of which could give rise to concerns about the need to curb its urbanisation. However, Pelše's new faction that came to power after the 1959 purge of the national communists, looked upon the schemes of territorial planning with caution and suspicion, regardless of the fact that this method of territorial planning had already been recognised across the whole of the USSR and received the support of central institutions. However, Pelše's government associated it with nationalism of which they had only recently accused their predecessors. As it had been an important element of the "purge" rhetoric, the new government of the Soviet Latvia could not actively embrace a direction in territorial planning that would imply the reduction of workforce from other republics.

Instead of openly opposing migration from other republics, leaders and economists of Soviet Lithuania became pioneers, across the whole Soviet territory, in the development of small regional cities that were unattractive to migrants but facilitated employment of the local population. Schemes that had been launched at the end of the 1950s and in the beginning of the 1960s were still fairly flexible and open to recommendations of Lithuanian economists, and served as a channel through which national communists could legitimise their ideas in a politically correct manner.

Politikas ietekme uz arheoloģiskajiem pētījumiem Padomju Latvijā*

Padomju okupācijas laiks Latvijas arheoloģijas historiogrāfijā līdz šim ticis uzlūkots kā arheoloģijas zinātnes attīstībā nozīmīgs periods. Valsts pastiprinātās industrializācijas rezultātā pieauga pieprasījums pēc arheologu klātbūtnes vidī mainošajos liela mēroga būvprojektos. Apjomīgie hidroelektrostaciju izbūves un meliorācijas darbi pavēra iespēju uzkrāt milzīgu apjomu arheoloģiskā materiāla, kā arī deva neatsveramu lauka darbu pieredzi jaunajiem speciālistiem. Pozitīvie, zinātni veicinošie aspekti komunistu pārvaldītās valsts paspārnē radījuši arheologu kopienā sava veida mitoloģizētu priekšstatu par šo periodu, aizēnojot faktu, ka zinātne darbojās totalitāra režīma un ierobežotas brīvības apstākļos.

Līdz šim Latvijas arheoloģijā maz runāts par arheoloģijas un politikas attiecībām un to kā valdošās ideoloģijas veicinājušas kādu ideju pastiprinātu izcelšanu vai aizmiršanu. Šajā referātā meklētas atbildes uz jautājumu, cik lielā mērā politiski faktori ir ietekmējuši arheoloģijas attīstību Padomju Latvijā. Pētot arhīvos pieejamos materiālus, analizēta Latvijas pieredze, salīdzinot to ar citu sociālistiskā bloka valstu, kā arī Rietumu pasaulē valdošo arheoloģiskās domas kontekstu. Meklēti teorētiskie saskares punkti.

Referātā iezīmēta zinātnes ētikas un ideoloģiskā spiediena problemātika, uzsverot pašcenzūras lomu pētāmā perioda zinātniskās vides konstituēšanā. Noslēgumā uzrādītas apzināti vai neapzināti no padomju zinātnes pārmatotās domas.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 "Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos" ietvaros.

Impact of Politics on Archaeological Research in Soviet Latvia

The period of Soviet occupation has so far been regarded in Latvian archaeological historiography as an important period in the development of archaeological science. The country's intensified industrialisation led to an increased demand for archaeologists to be present at large-scale construction projects that were transforming the environment. The extensive land improvement projects and construction of hydroelectric power plants provided an opportunity to accumulate an enormous amount of archaeological material, as well as offered invaluable fieldwork experience for young specialists. The positive, science-enhancing aspects of the communist-dominated state have created a kind of mythologised image of this period in the archaeological community, obscuring the fact that science operated under a totalitarian regime, with limited freedom.

So far, there has been little discussion in Latvian archaeology about the relationship between archaeology and politics and how the prevailing ideologies have contributed to increased prominence or oblivion of certain ideas. This paper seeks to answer the question to what extent political factors have influenced the development of archaeology in the Soviet Latvia. By examining the materials available in the archives, the Latvian experience is analysed in comparison with the context of archaeological thought in other socialist bloc countries, as well as in the Western world. Theoretical points of convergence have been explored.

The paper outlines the problems of scientific ethics and ideological pressure, emphasising the role of self-censorship in the constitution of the scientific environment of the period under study. The paper concludes with a presentation of the ideas that were consciously or unconsciously inherited from the Soviet science.

Jāņa Pliekšāna pārdomas par laimi Raiņa filozofijā*

Rainim kā juristam, filozofam un tautas dzejniekam tiekšanās pēc laimes nav iedomājama bez personas un tautas brīvības. Brīvība un laime ir nedalāmi jēdzieni. Šajā ziņā Jānis Pliekšāns savās filozofiskās pārdomās ir tuvs Džonam Lokam. Piemēram, latviešu mītiskais varonis Lāčplēsis Nāves salā sarunā ar Spīdolu norāda uz savu pienākumu un tā piepildījumu: “Kad laimīga, brīva būs Latvija, Tad mana gaita būs izbeigta”¹.

Laime nav likteņa dāvana. Tā ir jāizcīna smagā sevis pilnveidošanas darbā. Cīņas jēdziens līdzīgi prof. Rūdfolfam fon Jēringam (*Rudolf von Jhering*) J. Pliekšānam ieņem īpašu vietu viņa pārdomās. Ja R. fon Jērings izvirza tēzi, ka jebkura tiesība šajā pasaulē ir izcīnīta, tad J. Pliekšāns norāda, ka laime nav sasniedzama bez cīņas: “Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sver, Pats esi kungs, pats laimei durvis ver.”²

Personiskā laime ir tikai laimes zemākā pakāpe. Darbs tautas un cilvēces labā ir augstākā laime. Personiskā laime gan nav pretstats augstākai laimei. “Augstākā laime nav panākama ikkatram vienam pašam par sevi, visa cilvēce jāved pretī laimei, lai katra persona par sevi varētu justies apmierināta, [jo] pēc laimes jau slāpst visa cilvēce, mūžīga, nebeidzama personiska laime jau ir visas cilvēces gala mērķis”³. Tāpēc “[v]islielākais, nebeidzamais darbs – priekš visiem strādāt, ir reizē arī vislielākais personiskais apmierinājums – laime”⁴ un vienlaicīgi augstākā laime.

Raiņa kosmopolitisms nevar aprobežoties tikai ar viena cilvēka vai vienas tautas laimi. Cilvēks ir pasaules pilsonis līdzīgi prof. Imanuelam Kantam (*Immanuel Kant*).⁵ Raiņa “laimes formula” nozīmē nebeidzamu sevis pilnveidošanas darbu cīnoties par personisku laimi ar mērķi vest visu cilvēci pretī laimei.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

¹ Rainis. *Kopotie raksti*. Rīga: Zinātne, 1980, 9. sēj., 262. lpp.

² Rainis. *Kopotie raksti*. Rīga: Zinātne, 1977, 1. sēj., 28. lpp.

³ Pliekšāns J. Jaunu laimi. *Dienas lapa*, 2./14.01.1895., Nr. 1, 1. lpp.

⁴ Turpat.

⁵ Kant I. *Zum ewigen Frieden*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2010.

Jānis Pliekšāns' Reflections on Happiness in Rainis' Philosophy

Striving for happiness for Rainis as a lawyer, philosopher and folk poet is inconceivable without personal and national freedom. Freedom and happiness are inseparable concepts. In this respect, Jānis Pliekšāns is close to John Locke in his philosophical reflections. For example, the Latvian mythical hero Lāčplēsis, in his conversation with Spīdola on the Death Island, points to his duty and its fulfillment: "When Latvia becomes happy and free, My course will run to its end."

Happiness is not a gift of destiny. It must be won through hard work of self-improvement. The concept of struggle, similar to Prof. Rudolf von Jhering, takes a special place in the reflections of J. Pliekšāns. While R. von Jhering puts forward the thesis that every right in this world has been won, J. Pliekšāns points out that happiness cannot be achieved without a fight: "Fight for yourself, help, think, judge and weigh, Be the master, be the one to open the door to your happiness."

Personal happiness is only the lowest degree of happiness. Working for the nation and for humanity is the highest or supreme happiness. However, personal happiness is not the opposite to supreme happiness. "Supreme happiness cannot be achieved by everyone by himself, all mankind must be led to happiness, so that each individual can feel satisfied, [since] all mankind is thirsting for happiness, eternal, endless personal happiness is the ultimate goal of all mankind." Therefore, "the greatest, never-ending effort – work for all, at the same time brings the greatest personal satisfaction – happiness" and at the same time – the supreme happiness.

Rainis' cosmopolitanism cannot be limited to the happiness of a single person or one nation. A human is a citizen of the world, similar to Prof. Immanuel Kant. Rainis' "formula of happiness" implies endless self-improvement efforts in the struggle for personal happiness, with the aim of leading all humanity towards happiness.

Pareizticīgie latvieši un J. Samarina Labdarības izglītības fonds (no 1876. līdz 1915. gadam)*

19. gs. 30. gados Pleskavas eparhijas Rīgas vikārijā tika atvēras pirmās pareizticīgās baznīcas sākumskolas Baltijas guberņās, kas kļuva par šo skolu pastāvēšanas sākumu Latvijas teritorijā. Pēc 1845. gada – pēc latviešu pārejas pareizticībā, kad skaitliski pieauga pareizticīgo skaits, 1846. gada 26. janvārī tika pieņemts Sv. Sinodes rīkojums, saskaņā ar kuru katrai pareizticīgajai draudzei Vidzemes gubeņā bija jānodibina pareizticīgās baznīcas sākumskola jeb draudzes skola. Rezulātā 1848. gadā tikai 15 no 72 Rīgas vikārijas draudzēm nebija savas skolas. Saskaņā ar 1819. gada nolikumiem par Vidzemes zemniekiem, šīs skolas bija jāuztur par pašu zemnieku līdzekļiem. Ņemot vērā zemnieku nabadzīgo materiālo stāvokli, skolu uzturēšanu uzņēmās baznīca.

No 1850. gada, kad tika nodibināta atsevišķa Rīgas eparhija, pareizticīgās baznīcas skolām sāka piešķirt 1000 rubļus gadā. Bet summa bija tiešām simboliskā, pietika tikai skolas telpu nomai un skolotāju algai. Zināms, ka skolotāja darba alga 19. gs. 50. gados nebija lielāka par 30 rubļiem gadā. 1850. gada 1. maijā tika pieņemti “Noteikumi pareizticīgām tautskolām Baltijas guberņās”, kas veicināja pareizticīgo palīgskolu organizēšanu. Saskaņā ar 1850. gada noteikumiem visiem pareizticīgo bērniem bija jāapmeklē skolas. Tā ļoti lēni sāka veidoties pareizticīgās baznīcas izglītības ķēde, izglītības programmas.

Pēc Juriņa Samarina priekšlaicīgās nāves 1876. gada martā, ģimene godīgi pildīja viņa novēlējumu: Pareizticīgo Pētera un Pāvila brālība saņēma 10 000 rubļu lielu naudas summu, lai veidot speciālu Juriņa Samarina fondu ar stingru nosacījumu – naudu izmantot tikai un vienīgi pareizticīgo latviešu izglītībai. Fonds dalīja naudu latviešu draudzes skolām, skolotājiem un augstskolu studentiem. Samarinu ģimene līdz 1915. gadam vienmēr papildināja šo J. Samarina fondu.

Zinātniskajā literatūrā nosacīti daudz vispārīga rakstura pētījumu par skolu un izglītības vēsturi Latvijā. Bet diemžēl par pareizticīgās baznīcas izglītības sistēmu, dažādu pakāpju skolu ķēdi nav detalizētu pētījumu.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Orthodox Latvians and J. Samarin Charitable Education Foundation

In the 1830s, the first Orthodox Church primary schools in the Baltic provinces were opened in the Vicariate of Riga of the Pskov Diocese, which marked the beginning of the existence of these schools in the territory of Latvia. After 1845 – after the conversion of Latvians to Orthodoxy, when the number of Orthodox believers increased – on 26 January 1846, the decree of the Synod was adopted, according to which each Orthodox parish in Vidzeme Gubernia had to establish an Orthodox Church primary school, or parish school. As a result, in 1848 only 15 of the 72 parishes of the Vicariate of Riga did not have their own school. According to the 1819 statutes for Vidzeme peasants, these schools were to be maintained at the peasants' own expense. In view of the peasants' poor material condition, maintenance of the schools was taken over by the church.

From 1850, when a separate Riga diocese was established, Orthodox Church schools were granted 1000 roubles a year. However, this amount was merely symbolic, it was only enough for renting school premises and for teachers' salaries. It is known that the salary of a teacher in the 1850s did not exceed 30 roubles a year. On 1 May 1850, "Regulations for Orthodox Folk Schools in the Baltic Governorates" were adopted, which promoted the organisation of Orthodox special schools. According to the 1850 regulations, all Orthodox children had to attend school. Thus, very slowly, the chain of Orthodox Church education and educational programmes began to take shape.

After Yuri Samarin's untimely death in March 1876, the family honoured his bequest: the Orthodox Brotherhood of Peter and Paul received 10 000 roubles to form a special Yuri Samarin Fund with the strict stipulation that the money be used exclusively for education of Orthodox Latvians. The fund distributed the money to Latvian parish schools, teachers, and university students. Until 1915, the Samarin family constantly contributed to this fund.

The scientific literature has a relatively large number of general studies on the history of schools and education in Latvia. Regrettably, there are no detailed studies of the educational system, the chain of various level schools of the Orthodox Church.

Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dalība Pasaules baznīcu padomē 20. gs. 60. un 70. gados: logs uz “brīvo pasauli” vai padomju “maigās varas” izpausme? *

Referāta pamatā ir pētījums, kurā izmantoti arhīvu materiāli un publikācijas par Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) iesaisti Pasaules baznīcu padomē (PBP) – 1948. gadā Amsterdamā dibinātā starptautiskā ekumeniskā organizācijā. Sākotnēji padomju varas attieksme pret PBP bija krasi noraidoša, uzskatot to par Rietumu lielvalstu atbalstītu, PSRS naidīgu organizāciju. Tādēļ PBP centieni iesaistīt Austrumu bloka valstu baznīcas, it īpaši, Krievu pareizticīgo baznīcu (KPB), bija neveiksmīgi. Padomju varasiestādes nevēlējās, lai reliģisko organizāciju pārstāvji piedalītos ārzemju kongresos, par kuriem pastāvēja bažas, ka tajos tiks pausta pret PSRS vērsta nostāja un padomju delegācijas to nespēs ietekmēt.

20. gs. 50. gadu otrajā pusē situācija mainījās – tā saistīta gan ar Ņ. Hruščova centieniem izvest PSRS no starptautiskās izolācijas, gan ar to, ka tika intensificēta jau Staļina varas gados pazīstamā prakse izmantot reliģiskās organizācijas PSRS ārpolitisko un propagandistisko mērķu īstenošanai. 1955. gada oktobrī Ārlietu ministrijas Informācijas komitejas priekšsēdētājs Andrejs Gromiko rekomendēja izskatīt jautājumu par KPB dalību PBP, lai ietekmētu šo ekumēnisko organizāciju. 1962. gadā Reliģisko kultu lietu padome, sekojot jaunajām padomju politikas nostādnēm, lēma, ka, sekojot KPB, kas PBP tika uzņemta 1961. gadā, PBP jāiestājas arī armēņu pareizticīgajai baznīcai, luterāņu baznīcām Igaunijas un Latvijas PSR, kā arī Vissavienības evaņģēlisko kristiešu-baptistu savienībai. Pašu reliģisko organizāciju teoloģiskie argumenti par vai pret ekumēnismu šajos apstākļos protams nebija noteicošie.

Arhīvu dokumenti rāda PSRS esošo konfesiju iesaistes PBP pretrunīgo raksturu – no vienas puses, kristīgo konfesiju pārstāvjiem dalība starptautisko forumos nozīmēja iespēju apmainīties ar informāciju un, nododot atklātībai faktus par reālo reliģiskās dzīves situāciju, cerēt uz tās uzlabošanu. No otras puses, padomju varasiestādes ar šo baznīcu pārstāvju starpniecību centās ietekmēt PBP lēmumus, gan ne vienmēr veiksmīgi. 1971. gadā Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca ārpus Latvijas tika uzņemta PBP par spīti LELB protestam (pirms tam tikpat neveiksmīgi diasporas organizācijas bija vērsušās pret LELB uzņemšanu PBP). Veiksmīgāki bija centieni panākt, lai PBP nepieņemtu PSRS kritizējošas rezolūcijas. Kad PBP 1975. gada asambleja Nairobi skatīja rezolūciju par cilvēktiesību pārkāpumiem, Austrumu bloka baznīcu protestu un PBP diplomātiskās attieksmes rezultātā rezolūcijā tika iekļauta tikai īsa frāze par to, ka asamblejā tika skatīts jautājums par iespējamiem reliģiskās brīvības liegumiem”, un abstrakta tēze par to, ka ekumēnisms apvieno abu politisko bloku kristiešus.

PSRS reliģisko organizāciju starptautiskie kontakti rāda padomju politikas pretrunas – vēlme ar kultūras diplomātijas starpniecību radīt pozitīvu iespaidu par PSRS rietumvalstīs neizbēgami atslābināja totālas kontroles iespējas.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Participation of the Latvian Evangelical Lutheran Church in the World Council of Churches in the 1960s–1970s: A Window to the “Free World” or an Expression of the Soviet “Soft Power”?

The report is based on the research of archival materials and publications on the involvement of the Latvian Evangelical Lutheran Church (LELC) in the World Council of Churches (WCC), an international ecumenical organisation founded in Amsterdam in 1948. Initially, the attitude of the Soviet authorities towards the WCC was sharply negative, considering it an organisation supported by Western powers and hostile to the USSR. Therefore, the WCC efforts to involve churches of the Eastern Bloc countries, in particular the Russian Orthodox Church (ROC), were unsuccessful. The Soviet authorities did not want representatives of religious organisations to participate in foreign congresses, since there was a threat that these forums would voice an anti-USSR stance and that Soviet delegations would not be able to influence it.

Archival documents show the controversial nature of the involvement of denominations from the USSR in the WCC. On the one hand, participation of representatives of Christian denominations in international forums meant an opportunity to exchange information and hope for improvement by disclosing facts about the real situation of religious life. On the other hand, Soviet authorities, through the representatives of these churches, tried to influence the decisions of the WCC, although not always successfully. In 1971, the Latvian Evangelical Lutheran Church outside Latvia was granted membership in the WCC despite the LELC's protest (before that, diaspora organisations had equally unsuccessfully opposed the admission of the LELC to the WCC). Efforts to prevent the WCC from adopting resolutions critical of the USSR were more successful. When in 1975 the WCC Assembly in Nairobi considered a resolution on human rights violations, protests by Eastern Bloc churches and diplomatic attitudes of the WCC leadership resulted in including only a brief phrase in the text – that the Assembly addressed the issue of “alleged denials of religious liberty” and the abstract thesis that ecumenism unites Christians of both political blocs.

The international contacts of religious organisations of the USSR show the contradictions of the Soviet politics – the desire to create a positive impression of the USSR in the Western countries through cultural diplomacy inevitably relaxed mechanisms of total control.

Latgales katoļu liturģisko tekstiliju un vietējo rokdarbnieču sinerģija*

Valsts pētījumu programmas “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros, strādājot pie zinātniskās problēmas “Latvijas katoļu dievnamu tekstiliju loma tautas estētisko vērtību pilnveidē”, pētījuma autore etnogrāfu zinātniskajās ekspedīcijās ir apzinājusi pirmavotus (Latgales kultūrvēsturiskā apgabala katoļu dievnamu liturģiskās tekstilijas), radījusi jaunus rakstītos un lietiskos avotus, kā arī aizsākusi savāktā materiāla izvērtējumu un zinātnisko interpretāciju.

Programmas realizēšanas laikā pirmavoti vākti Aglonas, Balvu, Dagdas, Krustpils, Ludzas, Madonas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Vārkavas, Varakļānu, Viļakas, Viļānu novadu katoļu dievnamos. Savāktā materiāla apraksti un fotogrāfijas ir iesniegti Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuvē (1902 vienības) un Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzeja (turpmāk LEBM) arhīvā (1808 vienības), bet iegūtais lietiskais materiāls (118 priekšmeti) papildina LEBM krājumu.

Latgales katoļu dievnamos apzinātās liturģiskās tekstilijas ir nenovērtējams 17.–20. gs. Latvijas kultūras vēstures avots, kas uzrāda lielu sava laika tekstila izejmateriāla un rotājuma tehniku dažādību: no 17.–19. gs. tie ir damasta, lina brokāta, dabīgā zīda, samta u. c. audumi; no 17.–18. gs. – Itālijā austās metāla diegu mežģīnes; no 18.–19. gs. – brokāta lentas; no 18.–19. gs. – knipelētās mežģīnes, krāsaino un balto darbu izšuvumi; no 19. gs. 2. puses – tīkla un tilla darbi, divvirzienu izvilumi, tamborējumi, aplikācijas u. c. rokdarbi.

Ja 17.–19. gs. vidū liturģiskās tekstilijas ievada no dažādām Eiropas zemēm (Itālija, Vācija, Polija, u. c.), tad ar 19. gs. 80. gadiem, to darināšanā un rotāšanā iesaistījās arī vietējās rokdarbu pratējas (rokdarbnieces). Viņas pārsvarā strādāja balto darbu tehnikās, darinot priesteru apģērbus (albas, komžas) un altārsegas, retāk ar krāsainiem diegiem izšuva ornātu dekoratīvās iešuves, stolas, zvanu lentas, u. c. Vietējo rokdarbnieču rotājošo rakstu izvēli noteica viņu rokdarbu prasmes, pieejamā rokdarbu informācija, lietu izpratne un gaume. Jāpiebilst, ka viņu darbos vairāk nekā 60% redzam latviešu tautas mākslai raksturīgo ģeometriskos ornamentus (līkločus, rombus, saulītes, u. c.), nereti izpildījumā atpazīstam tautas mākslā populāras kompozīcijas. Piemēram, Nīcas cimda raksts (CVVM 16186), kas ņemts par pamatu Rugāju Romas katoļu baznīcas albas divvirzienu izvilumam (BDM ZM 11584).

Liturģisko tekstiliju un vietējo rokdarbnieču darinājumos vērojama zināma sinerģija: baznīca liturģisko tekstiliju darināšanā izmantoja vietējos izejmateriālus (lins, vilna), ģeometriskās kompozīcijas un tradicionālo kreklu taisnā diega piegriezumu, savukārt caur baznīcu tauta iepazīna jaunus no Eiropas nākušos tekstila izejmateriālus, rokdarbu tehnikas un kompozīcijas, kas mudināja kā pilsētnieces, tā zemnieces apgūt jaunas tekstiliju rotāšanas prasmes, kuras izmantoja ne tikai liturģisko tekstiliju darināšanā, bet arī sava apģērba un dzīves telpu laicīgā noformējumā.

Šo divu kultūru saskarsmē tautā veidojās izpratne par zinātnes un tehnikas sasniegumiem tekstila darināšanā pasaulē, par konkrētā laika Eiropas mākslas stilu ietekmi uz laikmetīgu dzīves telpas (arī tekstiliju) noformējumu, kā arī par lietišķas mākslas attīstības tendencēm. Tas cēla tautas kultūras līmeni un veidoja priekšnoteikumus latviešu lietišķas mākslas attīstībai.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Sinergy Between the Catholic Liturgical Textiles of Latgale and the Local Craftswomen

Within the State Research Programme “Latvian Heritage and Future Challenges for the Country’s Sustainability” project “Interaction between the individual, the society and the state in the process of the history of Latvia: conflicting values and formation of shared values during historical turning points” and while working on the scientific problem of “The role of Latvian Catholic church textiles in the development of vernacular aesthetic values”, the author has identified the primary sources in the form of Catholic liturgical textiles found in churches in the cultural and historical region of Latgale. In addition, the author has created new written and physical sources and has begun work on the evaluation and scientific interpretation of the formerly mentioned sources.

During the programme implementation, primary sources were collected in the Catholic churches of Aglona, Balvi, Dagda, Krustpils, Ludza, Madona, Preiļi, Rēzekne, Riebiņi, Vārkava, Varakļāni, Viļaka, and Viļāni regions. Descriptions and photographs of the collected material have been submitted to the Repository of Ethnographic Material of the Institute of Latvian History, University of Latvia (1902 items) as well as to the archives of the Ethnographic Open-Air Museum of Latvia (1808 items). The collected primary sources consisting of 118 items have been added to the collection of the Ethnographic Open-Air Museum of Latvia.

The liturgical textiles identified in the Catholic churches of Latgale are an invaluable source of information about Latvian culture from the 17th to 20th centuries. They illustrate the use of textiles and embroidery techniques and their variety used in this period, namely, damask, linen, brocade, natural silk, velvet, and other textiles; metal thread sown lace made in Italy 17–19 c.; brocade ribbons from 18–19 c.; pickled laces, white and coloured textile embroidery from 18–19 c.; netting work, open work on net, openwork ground, crochet, applique, and other needlework from the second half of the 19th century.

From the 17th to the mid-19th century liturgical textiles were imported from various European countries (Italy, Germany, Poland, etc.), but since 1880, local women proficient in needlework started to be included in the process of liturgical textile creation. They mostly worked on embroidery upon white material, creating priest clothing (alba, surplice) and altar coverings. Embroidery of stoles and bell ribbons with coloured thread was less common. The choice of ornamentation was dictated by the skills of these women, the available information and interpretation of it, as well as personal taste. Notably, more than 60% of the ornaments used contain elements used in traditional clothing (squares, suns, zigzags) as well as compositions characteristic of folk art. An example is the ornament on a glove from Nīca (CVVM 16186) used as the basis for the ornamentation of the openwork ground for the Roman Catholic church alba at Rugāji (BDM ZM 11584).

A certain synergy is observable between the liturgical textiles and the local work of craftswomen: the church used local materials in the creation of their textiles (linen and wool was in great respect). Traditional geometrical compositions and the cutting of materials along the lines of the thread were also used. The local residents in turn gained knowledge about various new textiles, needlework techniques and compositions that local women used in furthering of their skills as well as creation of more modern everyday textiles.

Through the synergy of these two cultures, the local population gained understanding of the advances in the creation of various textiles, the influence of European artistic styles and the creation of a contemporary living space and the necessary items and ornamentation to achieve this. This synergy improved and raised the level of local culture and created the prerequisites for the development of applied arts.

Vardarbība pret sievietēm 1905. gada revolūcijā un tās atspoguļojums presē, 1905–1940*

1905. gada revolūcijai Latvijā ir bagātīga historiogrāfija. Tomēr tēma nav problematizēta ne sieviešu aģences, ne vardarbības pret sievietēm kontekstā. Sieviešu revolucionāru aktivitātes varonības kontekstā ir iezīmētas padomju historiogrāfijā pēc Otrā pasaules kara. Tomēr tā vispār ignorēja to sieviešu pieredzes, kas atšķīrās no varonības. Pievēršot uzmanību ne tikai vardarbībai pret sievietēm, bet arī, pētot iespējas, kādas bija pieredzēto apjēgt un pārrunāt 1905.–1907. gada notikumu laikā un vēlākajās desmitgadēs 1918. gadā proklamētās Latvijas valsts presē, var iezīmēt emocionālo mantojumu, ar kādu daļa iedzīvotāju bija spiesta sadzīvot starpkaru gados.

Pētījums balstās uz Krievijas impērijas tiesu sistēmā producēto dokumentu analīzi, kā arī 1926. gadā izveidotās Piekta gada biedrības veikto revolūcijas dalībnieku aptauju, starpkaru Latvijas preses un pārsvarā 1930. gados uzrakstīto aculiecinieku atmiņu izpēti.

Vardarbību pret sievietēm 1905. gada revolūcijā var raksturot ar sekojošu statistiku. Kopā ar vēsturnieci Līgu Lapu, analizējot dažādus avotus, mums ir izdevies iegūt ziņas par vardarbību pret vismaz 1066 sievietēm. Lielākā grupa (651 sieviete) vardarbību pieredzēja tāpēc, ka varas iestādes viņas uzskatīja par vardarbības īstenotājām. Viņas demonstrēja savu aģenci, uzņemoties dažādas lomas revolucionārajā kustībā, pārsvarā kā pretvalstiskas literatūras glabātājas un izplatītājas. Dažkārt viņas tika spīdzinātas izmeklēšanas laikā un publiski pērtas ar dažādiem sitamajiem.

Otrā grupa sieviešu (273) bija sievietes, kuras kļuva par ģimenes vīriešu revolucionāro aktivitāšu ķīlniecēm, tika pakļautas vardarbībai no valsts institūciju puses, kad tās meklēja par dalību revolucionārajos notikumos aizdomās turētos ģimenes locekļus. Daļu no viņām var identificēt (141), bet pārējās (132) ir minētas tikai dzimtes lomās kā mātes, māsas, sievas ar maziem bērniem un līgavas. Viņas mēģināja ietekmēt tuvinieku likteņus, cenšoties izlūgties, izpirkt viņus, pašas nereti kļuva par ķīlniecēm. Viņas tika dažādi ietekmētas, lai piespiestu ģimenes locekļus padoties. Dažkārt piedzīvoja represijas no revolucionāriem, ja viņu ģimenes locekli pasludināja par nodevēju.

Pirmo divu grupu sievietes tika pakļautas dažāda veida vardarbībai no soda ekspedīcijas karaspēka puses – (1) seksuāla uzmākšanās, izvarošana, (2) spīdzināšana bērnu klātbūtnē, bērnu un tuvinieku spīdzināšana un nogalināšana sievietes klātbūtnē, (3) ģimenes vairāku paaudžu krāto materiālo vērtību sadedzināšana un izlauptšana, mantiskā un sociālā stāvokļa krasa maiņa, (4) atstāšana bez iztikas līdzekļiem ar mazgadīgiem bērniem un darba nespējīgiem vecākiem, (5) atšķiršana no bērniem pa aresta laiku, bērnu piespiedu ievietošana patversmēs, (6) morāla rakstura pazemojumi – apsūdzības “spiegošanā”, labvēlīgā attieksmē pret cara karaspēku, draudi atdot izvarošanai kazakiem.

Trešo vardarbībā cietušo sieviešu grupu veidoja sievietes, kas nejauši kā liecinieces bija nokļuvušas konfliktu situācijās, piemēram, apšaudēs, uzbrukumos (142 sievietes).

Analizējot vairāku vardarbībā cietušo sieviešu gadījumus, kuru centieni panākt taisnīgumu ir izsekojami 1920.–1930. gados, un, skatot tos kolektīvās atmiņas par 1905. gada notikumiem veidošanas kontekstā Latvijas valstī līdz 1940. gadam, var secināt, ka 30. gadu sākumā publicisti mēģināja publiskajā diskursā veicināt personisko pieredžu izstāstīšanu. Tomēr (arī) pastāvošā politiskā sistēma pirms Otrā pasaules kara negatīvi ietekmēja sieviešu iespējas atgūt aģenci pār Piekta gada piedzīvoto.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktus” ietvaros.

Violence Against Women in the 1905 Revolution and Its Coverage in the Press, 1905–1940

The 1905 Revolution in Latvia has rich historiography. However, the topic is not problematised in the context of women's agency or violence against women. The revolutionary activities of women in the context of heroism are marked in Soviet historiography after the Second World War. However, it generally ignored the experiences of women that differed from heroism. Not only focusing on violence against women, but also by exploring the possibilities of understanding and discussing the experience during the events of 1905–1907 and in the later decades in the national press of the State of Latvia, proclaimed in 1918, one can mark the emotional heritage forcibly experienced by a part of the population in the interwar years.

The research is based on the analysis of documents produced in the judicial system of the Russian Empire, as well as on the survey of the participants of the revolution conducted by the Fifth Year Society created in 1926, the interwar Latvian press and mostly eyewitness records written in the 1930s.

Violence against women in the 1905 Revolution can be described using the following statistics. Together with the historian Līga Lapa, by analysing various sources, we have managed to obtain information about violence against at least 1066 women. The largest group (651 women) experienced violence because they were perceived by the authorities as perpetrators. They demonstrated their agency by taking on various roles in the revolutionary movement, mostly as custodians and distributors of anti-state literature. Sometimes they were tortured during the investigation and publicly bludgeoned.

The second group (273) were women who became hostages due to the revolutionary activities of family males and were subjected to violence by state institutions when they were looking for family members suspected of participating in the revolutionary events. Some of them can be identified (141), while others (132) are mentioned only in their gender roles as mothers, sisters, wives with young children, and brides. They tried to influence the fate of their loved ones by trying to beg, to ransom them, and they often became hostages themselves. They were variously influenced to force their family members to give up. Sometimes they experienced repressions from revolutionaries in case their family member was declared as a traitor.

Women of the first two groups were subjected to various forms of violence by punitive expedition troops: (1) sexual harassment, rape, (2) torture in the presence of children, torture and killing of children and loved ones in the presence of the woman, (3) burning and plundering of family property accumulated by several generations; drastic change of property and social status, (4) deprivation of means of subsistence while having young children and incapacitated parents, (5) separation from children during detention, forced placement of children in shelters, (6) humiliation of a moral nature – accusations of “espionage”, favourable attitude towards the tsar's troops, the threat of delivering to Cossacks for rape.

The third group of women who were victims of violence consisted of women who had accidentally witnessed conflict situations, such as shootings and attacks (142 women).

Analysing the cases of several women – victims of violence, whose efforts to achieve justice can be traced back to the 1920s and 1930s, and looking at them in the context of the formation of collective memories of the events of 1905 in the Latvian state until 1940, it can be concluded that in the early 1930s publicists tried to promote narration of personal experiences in public discourse. However, (also) the pre-Second World War political system had a negative impact on women's ability to regain control of what they experienced in the Fifth Year.

**Dienvidastrumu Latvijas iedzīvotāju identitātes reprezentācija vēstures avotos
(1920–2020)***

Cilvēka identitāte iemiesojas viņa darbības produktos, kas laika gaitā kļūst par vēstures avotiem. Dažādu veidu avoti atklāj pagātnes cilvēku identitātes šķautnes atšķirīgi un dažādā pakāpē. Šim nolūkam vispiemērotākie ir personiskās izcelsmes avoti (tā sauktie ego dokumenti), tostarp mutvārdu vēstures avoti. Tomēr arī citu veidu avotos ir atrodamā informācija, kas norāda uz personas identitāti un pašidentifikāciju. Tā, uz Latvijas etnisko minoritāšu pārstāvju piemēra aplūkotā etniskās un nacionālās identitātes mijiedarbība ir atrodamā daudzveidīgos avotos gan kā tiešie apgalvojumi, gan kā netiešā informācija. Piemēram, pētot 1949. gada martā no dienvidastrumu Latvijas izsūtīto krievu tautības iedzīvotāju situāciju, kas atklājas deportācijas dokumentos (Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 1894. fonds) un bijušo izsūtīto mutvārdu liecībās (Daugavpils Universitātes Mutvārdu vēstures centrs, DU MVC), var skaidri saskatīt, ka viņiem piemita kā etniskās identitātes, tā arī Latvijas nacionālās identitātes iezīmes. Projekta ietvaros organizētās mutvārdu vēstures ekspedīcijas laikā tika savākti materiāli, kas ļāva paplašināt pētījuma hronoloģiskās robežas. Šoreiz uzmanības centrā atrodas citas dienvidastrumu Latvijai raksturīgas etniskās minoritātes – baltkrievu – vēstures pieredze. DU MVC krājumā ir pieejami 20. gs. 20.–30. gados Latvijā dzimušo baltkrievu dzīvesstāsti; 2020. gadā notikušās ekspedīcijas laikā tika fiksēti 20. gs. 40.–50. gados dzimušo vietējo baltkrievu dzīvesstāsti. Atšķirībā no pirmās grupas otrās grupas avoti vairumā gadījumu demonstrē nacionālās identitātes iezīmju trūkumu teicējos. Konkrētu situāciju salīdzinājums ļauj izteikt pieņēmumus par dažādu faktoru (audzināšana ģimenē, skola, sociālā vide, plašsaziņas līdzekļi u. c.) ietekmi uz nacionālās identitātes veidošanos.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Representation of the Identity of the Population of South-Eastern Latvia in Historical Sources (1920–2020)

A person's identity is embodied in the products of his/her activity, which over time become sources of history. Different types of sources reveal the edges of the identity of people of the past in different ways and to various degrees. Sources of personal origin (the so-called ego documents), including oral history, are the most suitable for this purpose. However, other sources also contain information that indicates a person's identity and self-identification. Thus, the interaction of ethnic and national identity considered on the example of the representatives of Latvia's ethnic minorities can be found in various sources both as direct statements and as indirect information. For example, studying the situation of Russians deported from south-eastern Latvia in March 1949, which is revealed in deportation documents (fund 1894 of the Latvian National Archives, Latvian State Archives) and in oral testimonies of former deportees (Daugavpils University Oral History Centre, DU MVC), it is clearly seen that they had features of both ethnic identity and Latvian national identity.

During the oral history expedition organised within the project, materials were collected that allowed to expand the chronological boundaries of the research. This time the focus is laid on the historical experience of another ethnic minority typical of south-eastern Latvia – Belarusians. The DU MVC collection includes life stories of Belarusians born in Latvia during the 1920s–1930s. During the expedition of 2020, the life stories of local Belarusians born in the 1940s–1950s were recorded.. Unlike the first group, the sources of the second group in most cases demonstrate a lack of features of national identity of the narrators. Comparison of specific situations allows making assumptions about the influence of various factors (family upbringing, school, social environment, mass media, etc.) on the formation of national identity.

Lībiešu “izdzīšanas laiks” Pirmā pasaules kara gados*

1915. gadā, Pirmā pasaules kara fronteī tuvojoties Kurzemes guberņai, to atstāja 400 000 līdz 450 000 tūkstoši iedzīvotāji, kas vai nu brīvprātīgi devās bēgļu gaitās vai arī tika pakļauti piespiedu evakuācijai. Starp šiem bēgļiem bija arī Ziemeļkurzemes piekrastes ciemos dzīvojošie lībieši. Daļa devās prom vēl pirms vācu armijas ienākšanas, bet atlikušie no mājām tika izlikti 1915. gada oktobrī, kad vācu varas pārstāvji pavēlēja visiem no jūrmalas pārcelties uz iekšzemi vismaz desmit kilometru attālumā. Pēdējā grupa kļuva par iekšzemes bēgļiem, kas kara gados nekad nepameta Kurzemes guberņas robežas. Lībiešu valodā šim bēgļu laika periodam ir izveidojies savs apzīmējums *ulzajtōbāiga* jeb “izdzīšanas laiks”, kas iekļauts arī mūsdienu lībiešu valodas vārdnīcā, kurā tam sniegts skaidrojošs tulkojums “lībiešu izdzīšanas laiks (1915.–1919.)”.

Referātā, balstoties uz 1920. gadu pirmajā pusē pierakstītajiem lībiešu stāstījumiem, laikabiedru vērojumiem par dzīvi lībiešu ciemos īsi pirms kara un tūlīt pēc tā, kā arī uz statistikas datiem, tiek raksturots lībiešu “izdzīšanas laiks” un tā ietekme uz etniskajiem procesiem. Kara gadi saimniecisku postu nodarīja visiem Latvijas iedzīvotājiem, bet lībiešiem tie kopā ar “izdzīšanas laiku” nozīmēja vēl arī etnisku katastrofu: samazinājās jau tā nelielais lībiešu skaits (19. gs. beigās ap 3000; 1920. gada vasarā tautas skaitīšanā Latvijas teritorijā fiksēts vairs tikai 831 lībietis, bet pēc neoficiālām aplēsēm maksimālais lībiešu valodā runājošo skaits varēja būt ap 1500); stipri sašaurinājās valodas lietošanas iespējas, kas vēl vairāk noplicināja valodu un samazināja tās funkcijas; lībiešu etniskā pašapziņa kļuva vēl vājāka; vairums bērnu un pusaudžu svešo valodu vidē savu dzimto valodu vai nu neiemācījās vispār vai arī aizmirsā jau apgūto. Tādējādi pēckara gados lībiešiem nācās atjaunot ne tikai savu saimniecisko dzīvi, bet arī izlemt lībiešu valodas un kultūras tālāko likteni.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

The Livonian “Expulsion Time” During the First World War

In 1915, during the First World War, as the front line approached the Governorate of Courland, 400 000 to 450 000 of its residents fled voluntarily or were subjected to forced evacuation. These refugees also included the Livonians who resided in the villages of the northern Courland (Kurzeme) coast. Part of them left before the arrival of the German army, but the remaining ones were driven out of their homes in October 1915 when the German forces ordered everyone to leave the coast and move inland at a distance of at least ten kilometres. The latter group became internal refugees who never ventured beyond the borders of the Governorate of Courland during the war years. A term has developed in Livonian for this refugee period – *ulzajtōbāiga* or “the expulsion time”, which is also included in the modern Livonian dictionary with the explanatory translation of “the Livonian expulsion time (1915–1919)”.

Based on Livonian narrations written down in the first half of the 1920s, on observations by contemporaries of the life in the Livonian villages shortly before the war and immediately after it, as well as on statistical data, this report will describe the Livonian “expulsion time” and its influence on the ethnic processes. The war years brought economic disaster to the entire population of Latvia, but for the Livonians, along with the “expulsion time”, this meant also an ethnic catastrophe: the already small numbers of Livonians plummeted (at the end of the 19th century, there were 3000 Livonians; the Latvian national census conducted in the summer of 1920 recorded only 831 Livonians, but according to unofficial estimates the maximum number of Livonian speakers might have been approximately 1500); the opportunities for using Livonian language significantly narrowed, which weakened the language and decreased its functions; the Livonian ethnic self-awareness diminished even more; the majority of children and young adults grew up in a foreign language environment and either did not learn their native language at all or forgot what they already had known. Therefore, in the post-war years, the Livonians not only had to renew their economic life, but also to decide the future fate of the Livonian language and culture.

Poļu minoritāte demokrātiskajā Lietuvā (1918–1926) un demokrātiskajā Latvijā (1918–1934): salīdzinājuma mēģinājums

1918. gadā Lietuva un Latvija tika izveidotas kā neatkarīgas nacionālas valstis. Abās valstīs nacionālās minoritātes veidoja ievērojamu iedzīvotāju daļu. Poļi bija lielākā nacionālā minoritāte Lietuvas Republikā, lai gan tikai neoficiāli, kā liecina poļu organizāciju aprēķini. Latvijas gadījumā poļu kopiena veidoja tikai 3,3% iedzīvotāju (pēc 1920. gada datiem), dodot vietu tādām tautībām kā baltvācieši, krievi un ebreji. Poļu nacionālās minoritātes stāvokli ietekmēja Polijas attiecības ar abām Baltijas valstīm. Polija un Lietuva savstarpējas attiecības neuzturēja (līdz 1938. gadam), bet Polijas un Latvijas attiecības, kuras nostiprināja kopīgā Latgales atbrīvošana 1920. gadā, jāuzskata par pareizām (lai gan tās nebija brīvas no strīdiem attiecībā uz poļu nacionālās minoritātes tiesībām).

Poļu kopiena gan Lietuvā, gan Latvijā parlamentārās demokrātijas periodā spēja cīnīties par kultūras, sociālo un sporta organizāciju pastāvēšanu, pārstāvību pašvaldībās un parlamentā, kā arī izdevējdarbību. Attīstījās poļu kultūra, kuras simbols varētu būt poļu teātra pastāvēšana Rīgā. Poļi studēja divās universitātēs – Kauņā un Rīgā. Sarežģīta tēma savstarpējās attiecībās bija poļu muižniecības – 19. gadsimta poļu kultūras nesējaas – stāvoklis Kauņā, Lietuvā, un Latgalē, Latvijā.

Situācija mainījās līdz ar parlamentārās demokrātijas likvidāciju: Lietuvā 1926. gadā, Latvijā 1934. gadā. Poļi zaudēja iespēju paust savas intereses parlamenta forumā. Tomēr poļu kopiena baudīja savas tiesības līdz pat padomju okupācijai 1940. gadā. Pēc padomju varas ienākšanas Baltijas valstīs poļu skolas un poļu minoritāšu organizācijas tika likvidētas, un aktīvisti – represēti. Poļu kopiena nespēja pilnībā atgūties, kamēr 1990. gadā Lietuva un Latvija neatguva neatkarību.

Polish Minority in Democratic Lithuania (1918–1926) and Democratic Latvia (1918–1934): Attempted Comparison

In 1918, Lithuania and Latvia were established as independent nation-states. In both countries, national minorities constituted a significant part of the population. Poles were the largest national minority in the Republic of Lithuania, albeit only unofficially, according to the calculations of Polish organisations. In the case of Latvia, the Polish community constituted only 3.3% of the population (according to data from 1920), giving way to such nationalities as Baltic Germans, Russians, and Jews. The position of the Polish national minority was influenced by Poland's relations with the two Baltic countries. While Poland and Lithuania did not maintain relations with each other (until 1938), Polish–Latvian relations, sealed by the joint liberation of Latgale in 1920, should be considered correct (although not free from controversy in the area of the rights of the Polish national minority).

The Polish community, both in Lithuania and in Latvia, in the period of parliamentary democracy, was able to fight for the existence of cultural, social, and sports organisations, representation in local governments and parliament, as well as publishing activities. The Polish culture was developing, the symbol of which may be the existence of the Polish theatre in Riga. Poles studied at two universities: in Kaunas and in Riga. A difficult topic in mutual relations was the situation of the Polish landed gentry in Kaunas, Lithuania, and Latgale, Latvia, which used to be the carrier of Polish culture in the 19th century.

The situation changed with the liquidation of parliamentary democracy: in Lithuania in 1926, in Latvia in 1934. Poles lost the opportunity to articulate their interests in the parliamentary forum. Nevertheless, the Polish community enjoyed its rights until the Soviet occupation in 1940. After the Soviets entered the Baltic States, Polish schools and Polish minority organisations were liquidated, and activists were repressed. The Polish community could not fully recover until Lithuania and Latvia regained their independence in 1990.

Ekonomiskā vide Latvijā: ētisko un etnisko vērtību mijiedarbība *

Latvijas socioloģijā un politikas zinātnē etniskā faktora loma Latvijas sabiedrības dzīvē galvenokārt tiek aplūkota, lai dziļāk izprastu politiskos procesus valstī, nacionālās un politiskās identifikācijas īpatnības, ģeopolitiskās simpātijas, sabiedriskās komunikācijas un vēsturiskās atmiņas raksturu. Tomēr starpetniskā mijiedarbība, galvenokārt starp latviešiem un krieviem individuālajā līmenī publiskajā telpā, visintensīvāk un gandrīz katru dienu realizējas ekonomiskajā telpā. Viens no zināmiem pētījumiem par etniskās identitātes lomu ekonomiskajā dzīvē “Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts” tika veikts 2004. gadā. Tā jau bija atklāts ekonomisko un etnisko faktoru mijiedarbības pretrunīgais raksturs. No vienas puses, tika atzīmēta ekonomikas nozīmīgā loma Latvijas sabiedrības integrācijā. No otras puses, pētījums parādīja ievērojamu uzņēmējdarbības vides sadalījumu pēc etniskā principa. Vienlaikus pētījuma autori par etnisko atšķirību svarīgāko kritēriju ekonomiskajā dzīvē uzskatīja latviešu valodas pozīciju dažādu etnisko grupu pārstāvju lietišķajā komunikācijā (Zepa B. (vad.), Selecka A., Šūpule I., Krišāne J., Tomšone I., Krastiņa L. (2004) Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts. Rīga: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 9.–10., 18.–28. lpp.).

Referāta autors 2021. gadā organizēja socioloģisku pētījumu “Ekonomiskā vide Latvijā: ētisko un etnisko vērtību mijiedarbība”, lai izvērtētu ētikas normu (pirmkārt, morālā taisnīguma normas) īpatnības, regulējot attiecības starp dažādu etnisko grupu (galvenokārt latviešiem un krieviem) pārstāvjiem ekonomiskajā dzīvē, uzņēmumu un iestāžu personāla attiecībās. Vienlaikus tika izvirzīts uzdevums parādīt, cik lielā mērā dažādu etnisko grupu pārstāvji ir gatavi piemērot universālas morāles normas un vērtējumus darba attiecībās ar dažādo etnisko izcelsmju kolēģiem. Kopējais respondentu skaits $n = 1008$, no kuriem 609 ir latvieši, 327 krievi, 72 citu etnisko grupu pārstāvji. Socioloģisko datu vākšanu veica Pētījumu centrs SKDS 2021. gada jūnijā–septembrī. Pētījums tika finansēts no VPP projekta “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība pēc Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskās lūzumu punkti” līdzekļiem.

Pētījuma dati parādīja, ka augsts taisnīguma ideālu novērtējums ir raksturīgs gan latviešu, gan krievu respondentu morālajai apziņai. Tajā pašā laikā pastāv latviešu un krievu respondentu zināmas atšķirības attieksmē pret taisnīguma ideālu, kā arī citu morālo vērtību īstenošanu ekonomiskajā uzvedībā, lietišķajā komunikācijā, korporatīvās ētikas principu ievērošanā un noteikto hierarhiju respektēšana uzņēmumos un iestādēs, darbinieku ar atšķirīgo etnisko identitāti profesionālo, morālo un psiholoģisko īpašību uztverē.

---

* Tēzes sagatavotas VPP projekta Nr. VPP-IZM-2018/1-0018 “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos” ietvaros.

Economic Environment in Latvia: Interaction of Ethical and Ethnic Values

In Latvian sociology and political science, the role of the ethnic factor in the life of Latvian society is mainly considered to gain a deeper understanding of political processes in the country, peculiarities of national and political identification, geopolitical sympathy, public communication and historical memory. However, interethnic interaction, mainly between Latvians and Russians at the individual level in the public space, is most intensively and almost daily realised in the economic space. One of the known studies on the role of ethnic identity in economic life, "Social Integration and Entrepreneurship: Ethnic Aspect" was conducted in 2004. Thus, the contradictory nature of the interaction of economic and ethnic factors had already been revealed. On the one hand, the important role of the economy in the integration of Latvian society was noted. On the other hand, the study showed a significant ethnic distribution of the business environment. At the same time, the authors of the study considered the position of the Latvian language in the business communication of representatives of different ethnic groups as the most important criterion of ethnic differences in economic life (Zepa B. (supervisor), Selecka A., Šūpule I., Krišāne J., Tomsone I., Krastiņa L. (2004) *Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība: etniskais aspekts* [Social Integration and Entrepreneurship: Ethnic Aspect]. Riga: Baltic Institute of Social Sciences, pp. 9–10, 18–28).

In 2021, the author of the report organised a sociological study "Economic Environment in Latvia: Interaction of Ethical and Ethnic Values" to evaluate the peculiarities of ethical norms (firstly, norms of moral justice) in regulating relations between different ethnic groups (mainly Latvians and Russians) in economic life and staff relations between the institutions. At the same time, the task was set to show to what extent representatives of different ethnic groups are ready to apply universal moral norms and assessments in working relations with colleagues of different ethnic backgrounds. The total number of respondents was $n = 1008$, of which 609 are Latvians, 327 Russians, 72 representatives of other ethnic groups. Sociological data collection was performed by the SKDS Research Centre in June – September 2021. The study was funded by the State Research Programme project "Interaction between the individual, the society, and the state in process of the history of Latvia: conflicting values and formation of shared values during historical turning points".

The research data showed that a high appreciation of the ideals of justice is characteristic of the moral consciousness of both Latvian and Russian respondents. At the same time, there exist some differences between Latvian and Russian respondents in their attitude towards the ideal of justice, as well as to implementation of other moral values in economic behaviour, business communication, corporate ethics and respect for established hierarchies in companies and institutions, perception of professional, moral, and psychological characteristics of employees with different ethnic identities.

VPP
Valsts pētījumu
programma

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
**LATVIJAS VĒSTURES
INSTITŪTS**

Indivīds, sabiedrība un vara Baltijas reģiona vēstures lūzuma punktos

Starptautiska zinātniska konference
2021. gada 14. un 15. oktobrī
Rīgā, Kalpaka bulvārī 4 / Tiešraide LU tīmekļvietnē

Ceturtdiena, 14. oktobris

10:00 – 10:30	Reģistrācija
10:30 – 11:00	Konferences atklāšanas uzrunas: Indriķis Muižnieks , Latvijas Universitātes rektors Maija Kūle , LU Filozofijas un socioloģijas institūta direktore Guntis Zemītis , Valsts pētījumu programmas projekta vadītājs
11:00 – 13:00	I sekcija (vada: Guntis Zemītis) Ieva Ose . Dažas atziņas par Latvijā atrastām vēlo viduslaiku un agro jauno laiku tekstila plombām Mārīte Jakovļeva . Dzimtbūšana Kurzemes un Zemgales hercogistē – daži mazāk zināmi aspekti Tatjana Bogdanoviča . Polonizācijas process Infantijā 17. gs.: Plāteru dzimtas piemērs Anita Čerpinska . Rīgas rāte kā pilsētas pārvaldes iestāde 18. gadsimtā Tomašs Pudlockis (Polija). Vai nezināma vieta? <i>Letonika</i> Polijas Zinātņu akadēmijas Zinātniskajā arhīvā un Polijas Zinātņu un mākslas akadēmijā Krakovā
13:00 – 14:15	Pusdienu pārtraukums
14:15 – 16:15	II sekcija (vada: Kristīne Beķere) Guntis Zemītis . Stabilitātes jēdziens drošībā: Latvijas vēstures piemērs Uldis Krēsliņš . Latvijas iekšējā politiskā drošība: apdraudējumi, risinājumi, neveiksmes un sasniegumi, 1919–1923 Andrejs Gusačenko, Igors Kopitins (Igaunija). Krievu militārās emigrācijas bruņotas intervences vīzijas PSRS 20. gs. 20. gadu nogalē: Baltijas konteksts Arto Olls (Igaunija). Igaunijas un Latvijas kara flotes sadarbība starpkaru periodā, 1920–1940 Ginta Ieva Bikše . Spānijas pilsoņu kara dalībnieki internēto nometnēs Francijā: Latvijas pilsoņu un latviešu piemērs (1939–1941)
16:15	Diskusija

Piektdiena, 15. oktobris

- 09:00 – 11:00 III sekcija (vada: Ginta Ieva Bikše)
Maikls Louders (Lielbritānija). Latvijas vēstures problēmas: uzsvars uz Hruščovu kā Latvijas nacionālkomunistu tīrīšanu vaininieku
Daina Bleiere. Komjaunatnes funkcionāri kā pārmaiņu aģenti (20. gs. 70. gadi)?
Dzintars Ērglis. Kompartijas un padomju vietējās elites veidošanās un tās uzraudzība: Dundagas rajona piemērs (1950–1956)
Sauļus Grībkausks (Lietuva). Teritoriālās plānošanas politika padomju Latvijā un Lietuvā 20. gs. 60. gados: lēmumu pieņemšana, institūcijas un iesaistītie
Zenta Broka-Lāce. Politikas ietekme uz arheoloģiskajiem pētījumiem Padomju Latvijā
- 11:00 – 11:30 Kafijas pauze
- 11:30 – 13:00 IV sekcija (vada: Irēna Saleniece)
Jānis Lazdiņš. Jāņa Pliekšāna pārdomas par laimi Raiņa filozofijā
Svetlana Kovaļčuka. Pareizticīgie latvieši un J. Samarina Labdarības izglītības fonds (no 1876. līdz 1915. gadam)
Valdis Tēraudkalns. Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas dalība Pasaules baznīcu padomē 20. gs. 60. un 70. gados: logs uz “brīvo pasauli” vai padomju “maigās varas” izpausme?
Aija Jansone. Latgales katoļu liturģisko tekstiliju un vietējo rokdarbnieču sinerģija
- 13:00 – 14:30 Pusdienu pārtraukums
- 14:30 – 16:30 V sekcija (vada: Ilze Boldāne-Zeļenkova)
Ineta Lipša. Vardarbība pret sievietēm 1905. gada revolūcijā un tās atspoguļojums presē, 1905–1940
Irēna Saleniece. Dienvidaustrumu Latvijas iedzīvotāju identitātes reprezentācija vēstures avotos (1920–2020)
Renāte Blumberga. Lībiešu “izdzīšanas laiks” Pirmā pasaules kara gados
Tomašs Otockis (Polija). Poļu minoritāte demokrātiskajā Lietuvā (1918–1926) un demokrātiskajā Latvijā (1918–1934): salīdzinājuma mēģinājums
Vladislavs Volkovs. Ekonomiskā vide Latvijā: ētisko un etnisko vērtību mijiedarbība